

2006 DA JE VJEČNA CRNA GORA

Crna Gora

AGENCIJA ZA AUDIOVIZUELNE MEDIJSKE USLUGE

Broj: UP I 04-043/26-124/4

Podgorica, 01.06.2026. godine

Na osnovu čl. 168, 180, 181, 182, 183 i 185 Zakona o audiovizuelnim medijskim uslugama („Sl. list CG“, br. 54/24) i čl. 18 i 144 Zakona o upravnom postupku („Sl. list CG“, br. 56/14, 20/15, 40/16 i 37/17), postupajući po službenoj dužnosti, direktorica Agencije za audiovizuelne medijske usluge donosi

RJEŠENJE

1. Privrednom društvu „Adria TV“ d.o.o. iz Podgorice, emiteru opšteg televizijskog programa „Adria TV“, izriče se novčana kazna u iznosu od 10.000,00 € (deset hiljada eura), kao upravno-nadzorna mjera, zbog toga što je, suprotno obavezi utvrđenoj članom 15 stav 2 Zakona o audiovizuelnim medijskim uslugama:
 - dana 20.05.2026. godine, u terminu od 20:00:36 do 21:12:59 sati (1 sat 12 minuta 23 sekunde), emitovanjem prvog dijela dokumentarnog filma „Referendum, priča o izmišljenoj slobodi“, i
 - dana 21.05.2026. godine, u terminu od 19:30:21 do 20:44:00 sati (1 sat 13 minuta 39 sekundi), emitovanjem drugog dijela dokumentarnog filma „Referendum, priča o izmišljenoj slobodi“,

omogućio iznošenje stavova kojima se podstiče netrpeljivost i diskriminacija po osnovu pripadnosti određenoj nacionalnoj i etničkoj grupi.

2. Novčana kazna iz tačke 1 ovog Rješenja izriče se zbog:
 - a) kršenja obaveze emitera da programski sadržaji radijskih i televizijskih programa ne smiju podsticati nasilje, mržnju, netrpeljivost ili diskriminaciju po osnovu rase, etničke pripadnosti, veze sa nekim narodom ili nacionalnom zajednicom, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, boje kože, pola, roda, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, članstva u sindikalnoj organizaciji, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, starosne dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasljeđa, rodnog identiteta, seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika, kao i po osnovu stvarnih ili pretpostavljenih ličnih svojstava (član 15 stav 2 Zakona o audiovizuelnim medijskim uslugama),
 - b) kršenja obaveze emitera da programski sadržaji radijskih i televizijskih programa ne smiju omogućavati promovisanje ili opravdavanje govora mržnje ili diskriminatornog postupanja, ili na drugi način opravdavati kršenje zajamčenih sloboda i prava čovjeka i građanina (član 11 stav 1 Pravilnika o programskim standardima u radijskim i televizijskim programima („Sl.list CG“, br. 121/24)),
 - c) kršenja zabrane da se u radijskim i televizijskim programima emituju programski sadržaji kojima se potencira pripadnost određenoj grupi, opredjeljenje, stvarno ili pretpostavljeno lično svojstvo, kao oblik diskriminacije prema njima (član 11 stav 2 Pravilnika o programskim standardima u radijskim i televizijskim programima).

3. Privrednom društvu „Adria TV“ d.o.o. iz Podgorice, emiteru opšteg televizijskog programa „Adria TV“, izriče se upozorenje zbog toga što je, emitovanjem sadržaja iz tačke 1 ovog Rješenja, omogućio iznošenje stavova kojima se ugrožava dostojanstvo građana.
4. Upozorenje iz tačke 3 ovog Rješenja izriče se zbog kršenja obaveze emitera da poštuje privatnost i dostojanstvo građana (član 23 stav 1 Zakona o audiovizuelnim medijskim uslugama).
5. Nalaže se privrednom društvu „Adria TV“ d.o.o. iz Podgorice da uskladi emitovanje programskih sadržaja u okviru televizijskog programa „Adria TV“ sa standardima definisanim Zakonom o audiovizuelnim medijskim uslugama, podzakonskim aktima Agencije i izdatim Odobrenjem za emitovanje.
6. Privredno društvo „Adria TV“ d.o.o. iz Podgorice dužno je da, u skladu sa članom 181 stav 3 Zakona o audiovizuelnim medijskim uslugama, u okviru televizijskog programa „Adria TV“, u okviru centralne informativne emisije „Infoplus“, objavi informaciju o izrečenim mjerama iz tačaka 1 i 3 ovog Rješenja, koja glasi:

„Agencija za audiovizuelne medijske usluge izrekla je emiteru televizijskog programa 'Adria TV' novčanu kaznu u iznosu od deset hiljada eura zbog emitovanja dokumentarnog filma 'Referendum, priča o izmišljenoj slobodi', kojim se podstiče diskriminacija po osnovu nacionalne i etničke pripadnosti. Zbog emitovanja ovog sadržaja, emiteru je izrečeno i upozorenje zbog ugrožavanja dostojanstva građana.“

7. Privredno društvo „Adria TV“ d.o.o. iz Podgorice, je dužno da, u pisanoj formi, obavijesti Agenciju za audiovizuelne medijske usluge o načinu (datum i vrijeme) objavljivanja informacije o izrečenim mjerama iz tačaka 1 i 3 ovog Rješenja, u roku od 24 časa od objavljivanja.
8. Novčanu kaznu u iznosu od 10.000,00 € (desethiljadaeura), privredno društvo „Adria TV“ d.o.o. iz Podgorice je dužno da uplati na uplatni račun broj 832-11567-28 - Novčane kazne koje izriče Agencije za audiovizuelne medijske usluge - Ministarstvo kulture i medija, sa pozivom na broj UP I 04-043/26-124/4, u roku od 8 (osam) dana počev od dana kada ovo Rješenje postane izvršno u smislu člana 144 Zakona o upravnom postupku.
9. Privredno društvo „Adria TV“ d.o.o. iz Podgorice se obavezuje da Agenciji za audiovizuelne medijske usluge dostavi dokaz o uplati iz tačke 8 ovog Rješenja u roku od tri radna dana od dana izvršenja uplate.
10. Ovo rješenje će se objaviti na internet stranici Agencije za audiovizuelne medijske usluge www.amu.me.
11. Ovo rješenje stupa na snagu danom donošenja.

Obrazloženje

Redovnim monitoringom emitovanih programskih sadržaja televizijskog programa „Adria TV“, čiji je emiter privredno društvo „Adria TV“ d.o.o. iz Podgorice (u daljem tekstu: emiter), Agencija za audiovizuelne medijske usluge (u daljem tekstu: Agencija) izvršila je uvid u programski sadržaj – dokumentarni film „Referendum, priča o izmišljenoj slobodi“, emitovan dana 20. maja 2026. godine u terminu od 20:00:36 do 21:12:59 časova (prvi dio, u trajanju od 1 sat 12 minuta i 23 sekunde) i dana 21. maja 2026. godine u terminu od 19:30:21 do 20:44:00 časova (drugi dio, u trajanju od 1 sat 13 minuta i 39 sekundi) (Nalaz Sektora za nadzor br. UP I 04-043/26-124/1 od 25.05.2026. godine).

Imajući u vidu propisane programske standarde u lineranim audiovizuelnim medijskim uslugama, Agencija je pokrenula postupak za utvrđivanje da li je došlo do kršenja čl. 15 st. 2 i 23 st. 1 Zakona o audiovizuelnim medijskim uslugama (u daljem tekstu: Zakon) i člana 11 Pravilnika o programskim standardima u radijskim i televizijskim programima (u daljem tekstu: Pravilnik).

Saglasno nadležnostima ustanovljenim članom 177 Zakona, članom 112 Zakona o upravnom postupku i članom 13 Pravilnika o vođenju postupaka i izricanju upravno-nadzornih mjera („Sl.list CG“, br. 125/24 i 124/25), a u cilju utvrđivanja da li je emitovanjem spornog programskog sadržaja došlo do kršenja Zakona i

Pravilnika, Agencija je od emitera zatražila pisano izjašnjenje (akt br. UP I 04-043/26-124/2 od 25.05.2026. godine).

Dana 01.06.2026. godine Agenciji je dostavljeno pisano izjašnjenje emitera povodom navoda iz pokrenutog postupka (akt br. UP I 04-043/26-124/3 od 01.06.2026. godine), u kojem se:

- navodi da je film „Referendum, priča o izmišljenoj slobodi“ *„dokumentarni rad, zasnovan na arhivskim snimcima, javnim izjavama političkih aktera i novinarskom komentaru“*, te da njegova svrha *„nije bila podsticanje mržnje ili diskriminacije, već prikaz jednog viđenja koje je postojalo u javnosti tokom referenduskog procesa 2006. godine“*. Nadalje, ističe da član 11 Pravilnika dozvoljava emitovanje sadržaja koji se bave osjetljivim temama kada je riječ o *„naučnom, autorskom ili dokumentarnom radu, bez namjere podsticanja diskriminacije, već sa ciljem kritičkog ukazivanja na društvene pojave“*, te da predmetni film pripada toj kategoriji sadržaja;
- ukazuje da emitovani sadržaj *„ne sadrži pozive na nasilje, ne targetira pojedince po osnovu ličnih svojstava, niti promovise diskriminaciju“*, već predstavlja *„istorijsku interpretaciju – jedno od viđenja koje je postojalo u javnosti tokom i nakon referenduskog procesa“*. Takođe, navodi da metafore i izrazi korišćeni u filmu, poput *„izdaja“* i *„izmišljena sloboda“*, imaju *„isključivo političko istorijski karakter i predstavljaju autorski stil dokumentarnog izražavanja“*, te da ne predstavljaju poziv na mržnju prema bilo kojoj grupi;
- ističe da su sloboda izražavanja i sloboda medija garantovane Ustavom Crne Gore, te smatra da Agencija *„javnim saopštavanjem nalaza na način koji prejudicira ishod postupka“* stvara percepciju da je emiter *„unaprijed označen kao prekršilac, što predstavlja povredu načela nepristrasnosti i objektivnosti iz člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima“*, a *„takvo postupanje ima obilježje cenzure, jer se javnosti šalje poruka da je određeni sadržaj 'nedozvoljen' i 'štetan' prije nego što je sproveden zakonski postupak.“*
- navodi da je sadržaj emitovan *„u dokumentarnom formatu“*, da je *„jasno označeno da se radi o autorskom djelu“*, te da *„nije bilo poziva na nasilje niti targetiranja građana“* i *„poštovan je integritet maloljetnika i dostojanstvo građana“*.
- ističe da film „Referendum, priča o izmišljenoj slobodi“ *„ne nameće jednu 'zabranjenu' istinu, već prikazuje jedno od viđenja koje je postojalo u javnosti tokom i nakon referenduskog procesa“*, te da podsjeća da *„nezavisnost nije samo datum i broj glasova, već i posljedice koje su oblikovale društvo u kojem danas živimo“*. Emiter smatra da je *„legitimno pravo autora i emitera da javnosti ponude kritički pogled na prošlost i sadašnjost“*, te da bi ograničavanje takvog sadržaja značilo *„pokušaj da se istorija zatvori u jednu verziju i da se zabrani svaka alternativa“*;
- zaključuje da emitovanjem dokumentarnog filma „Referendum, priča o izmišljenoj slobodi“ nije prekršen Zakon niti Pravilnik, te navodi da je riječ o autorskom djelu koje *„kritički sagledava istorijske događaje i posljedice nezavisnosti, bez elemenata govora mržnje ili diskriminacije“*. Dalje ističe da Agencija *„svojim javnim saopštenjima i prejudiciranjem postupka krši Ustav, jer ograničava slobodu izražavanja i slobodu medija“*, te da postoji *„osnovana sumnja da se radi o pokušaju diskriminacije i cenzure“*. Na kraju navodi da će Adria TV *„nastaviti da štiti pravo javnosti na informaciju i slobodu izražavanja, jer je to osnovna misija medija u demokratskom društvu“*.

Prilikom razmatranja da li je emitovanjem predmetnog programskog sadržaja došlo do kršenja propisanih standarda, Agencija je posebno imala u vidu sljedeće:

- pravo na zaštitu od diskriminacije propisano je Ustavom Crne Gore, koji garantuje jednakost svih građana i zabranu diskriminacije, kao i relevantnim zakonima, uključujući Zakon o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije („Sl.list CG“, br. 02/26), koji propisuje zabranu diskriminacije po osnovu etničkog porijekla, nacionalne ili društvene pripadnosti, kao i drugih ličnih svojstava.
- članom 15 Zakona o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije, kao poseban oblik diskriminacije prepoznaje se govor mržnje i definiše kao upotreba jednog ili više posebnih oblika izražavanja - zagovaranje, promociju ili podsticanje ocrnjivanja, mržnje ili klevetanja lica ili grupe lica, kao i svako uznemiravanje, uvredu, negativnu stereotipizaciju, stigmatizaciju ili prijetnju licu ili grupi

lica po nekom od različitih osnova, uključujući po osnovu pola ili prilagođavanja pola i/ili polnih karakteristika, roda ili rodnog identiteta, seksualne orijentacije, kao i drugih ličnih svojstava i svako opravdavanje svih ovih oblika izražavanja mržnje i netrpeljivosti, homofobiju, transfobiju ili ostale oblike izražavanja mržnje zasnovane na netoleranciji. Članom 17 ovog zakona, kao teži oblik diskriminacije se prepoznaje diskriminacija učinjena propagiranjem putem medija (stav 1 alineja 6).

- AVM uslugom ne smije se podsticati nasilje, mržnja, netrpeljivost ili diskriminacija po osnovu rase, etničke pripadnosti, veze sa nekim narodom ili nacionalnom zajednicom, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, boje kože, pola, roda, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, članstva u sindikalnoj organizaciji, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, starosne dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasljeđa, rodnog identiteta, seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika, kao i po osnovu stvarnih ili pretpostavljenih ličnih svojstava (član 15 stav 2 Zakona).
- emiter je dužan da poštuje privatnost i dostojanstvo građana i štiti integritet maloljetnika (član 23 stav 1 Zakona).
- članom 2 stav 1 al. 2) Pravilnika propisano je da govor mržnje predstavljaju svi oblici izražavanja kojima se podstiče nasilje, netrpeljivost, odnosno omogućava podsticanje ili širenje mržnje ili diskriminacija po osnovu rase, etničke pripadnosti, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, starosnog doba, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasljeđa, rodnog identiteta ili polne orijentacije, seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika, kao i po osnovu stvarnih ili pretpostavljenih ličnih svojstava.
- članom 2 stav 1 al. 3) Pravilnika diskriminatorno postupanje je definisano kao svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe, kao i na članove njihovih porodica, ili sa njima povezana lica, na otvoren ili prikriven način, a koje se zasniva na njihovim stvarnim ili pretpostavljenim ličnim svojstvima (npr. rasa, boja kože, državljanstvo, nacionalna pripadnost ili etničko porijeklo, jezik, vjersko ili političko ubjeđenje, pol, rodni identitet, seksualna orijentacija, imovinsko stanje, genetske osobine, zdravstveno stanje, invaliditet, bračni i porodični status, osuđivanost, starosna dob, izgled i dr.).
- članom 3 Pravilnika propisano je da je emiter odgovoran za sve objavljene programske sadržaje, bez obzira na njihov izvor, u skladu sa zakonom koji reguliše rad medija, te da programski sadržaji obuhvataju sopstveni, kupljeni, reemitovani i razmijenjeni program, najave programa, SMS i druge oblike uključivanja publike u kreiranje programa, kao i sve oblike audiovizuelnih komercijalnih komunikacija.
- Članom 11 stav 1 Pravilnika je propisano da programski sadržaji radijskih i televizijskih programa ne smiju omogućavati promovisanje ili opravdavanje govora mržnje ili diskriminatornog postupanja, ili na drugi način opravdavati kršenje zajamčenih sloboda i prava čovjeka i građanina.
Članom 11 stav 4 Pravilnika je propisano da je emitovanje ovakvih programskih sadržaja dozvoljeno isključivo ukoliko su dio naučnog, autorskog ili dokumentarnog rada, a objavljeni su:
 - bez namjere da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje i dio su objektivnog novinarskog izvještavanja;
 - sa namjerom da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju, nasilje ili na pojave koje predstavljaju ili mogu predstavljati podsticanje na takvo ponašanje.

Na osnovu uvida u snimak emitovanog programa emitera, njegovo izjašnjenje i spise predmeta, može se konstatovati sljedeće:

1. Emiter je dana 20. maja 2026. godine, u terminu od 20:00:36 do 21:12:59 sati (1 sat 12 minuta i 23 sekunde), emitovao prvi dio dokumentarnog filma „Referendum, priča o izmišljenoj slobodi“, kao i dana 21. maja 2026. godine, u terminu od 19:30:21 do 20:44:00 sati (1 sat 13 minuta i 39 sekundi), drugi dio dokumentarnog filma „Referendum, priča o izmišljenoj slobodi“. Opis predmetnog programskog sadržaja dat je u tač. 2.

Prvi dio dokumentarnog filma „*Referendum, priča o izmišljenoj slobodi*“, počinje emitovanjem snimka sa završnog skupa Pokreta za zajedničku zemlju, koji je 16. maja 2006.g. održan u Podgorici i izjavom njegovog lidera Predraga Bulatovića kako slijedi.

Predrag Bulatović: „Mi smo uradili sve što je do nas. Mi smo čvrsto ubijeđeni da pobjeđujemo. Mi znamo da ćemo pobjediti. Jer jasno je, ima nas više nego dovoljno da kažemo NE. Braća smo. Crna Gora nije za poklon tajkunima premijera i ortaka oko njega. Crna Gora nije ni na prodaju. Živjeli i neka Vam je srećna pobjeda, neka je srećna sloboda koja počinje.“

Nakon toga je emitovan segment iz emisije Javnog medijskog servisa Crne Gore „*Pečat*“, odnosno izjava Františka Lipke kako slijedi.

František Lipka: „Za suverenu državu Crnu Goru glasalo je 55,50%.“

Nakon irtoriranja himne „Hej, Sloveni!“ i snimka spuštanja zastave sa jarbola, uslijedio je programski sadržaj dat u nastavku.

Novinarski tekst (OFF): „Godina je 2006. Nestala je još jedna država sa mape sveta. Crna Gora i Srbija više nisu ista familija. U Beogradu i Podgorici godinama je vođena svojevrsna ostavinska rasprava nad državom koja je već bila teško obolela. Pacijent na kraju nije preživio. Bolest je bila jača. Presudio je dug proces razaranja zajedničkog identiteta, praćen galopirajućim separatizmom, posljednjom fazom jugoslovenske metastaze jednog istog organizma. Na kraju su evropske sudije samo konstatovale šta je braći ostalo da podele. I dok je stariji brat godinama pomagao mlađem da stasa i opstane, mlađi je u međuvremenu gradio prisnije odnose sa drugima nego sa sopstvenom porodicom. U toj metafori najbolje se ogledaju odnosi Srbije i Crne Gore od 1992. do 2006. godine. Jer ovo nije samo priča o jednom referendumu. Ovo je priča o postepenom stvaranju novog identiteta. Priča o dve zastave, dva grba, dve himne, dva naroda u jednoj državi. Ali, pre svega, ovo je priča o izdaji. Izdaji zajedničke istorije, tradicije, vere i porodice. Razlog je, međutim, bio daleko prizemniji nego što se predstavljalo javnosti. Neko je poželeo da ima više. Više vlasti, više novca, više kontrole. I u toj nameri nije prezao ni od čega. Baš kao Kain. Vreme će tek pokazati da li braća ostaju braća i onda kada se posvađaju. Zato kada danas čujemo da je nešto vječno, možda bi najpre trebalo pomisliti na izdaju, jer se ona vječno pamti. Sve je bilo obavijeno plaštom tobožnje slobode. Slobode koja se pravda lakim protokom ljudi, informacija, cigareta, kokaina i novca. Dobro konstruisane i pažljivo sprovedene, ali ne i stvarne slobode, već izmišljene. I zato je ovo priča o izmišljenoj slobodi onih koji više nisu želeli da budu ono što jesu.“

Kao pokrivalice za navedeni tekst korišćeni su kadrovi zabilježeni na ulicama grada Beograda, bez prostornog i vremenskog određenja, zatim naslovna stranica „*Večernjih novosti*“ na kojem je istaknut natpis: „*Na referendumu građani Crne Gore juče odlučili - Nezavisna!*“, zatim „*Razlaz – DA-55,5 – 44,5 NE*“. Takođe su emitovani i snimci sa završnog skupa Bloka za nezavisnu Crnu Goru, održanog u Podgorici.

Korišćeni su i kadrovi na kojima su se mogli vidjeti visoki predstavnik Evropske unije za spoljnu politiku i bezbjednost, Havijer Solana, Slobodan Milošević, te snimci sa konferencije za medije tokom koje su prisustvovali Milo Đukanović i Havier Solana.

Kao pokrivalice emitovani su arhivski snimci na kojem je prikazan Nikola I Petrović, kako se pozdravlja sa nekim od tadašnjih političkih predstavnika. Takođe je, na punom ekranu, prikazan bilbord na kome je naznačeno: „*Nikad više 1918. – Za pravo, čast i slobodu Crne Gore.*“, panoramski kadrovi vazdušnog prostora, na kome je prikazana crnogorska zastava

koju drži padobranac, te spoljašnji kadrovi zabilježeni u Luci Bar. Takođe su emitovani i snimci Mila Đukanovića tokom ostvarivanja prava glasa na nekim od prethodno održanih izbora.

Nakog toga je emitovan tekst kako slijedi, uz istovremeno ispisivanje na punom ekranu.

Novinarski tekst (OFF): „Jedina sloboda koja zasluđuje to ime je sloboda da tražimo svoje sopstveno dobro na svoj način, ukoliko ne pokušavamo da to drugima uskratimo ili ih ne sprečavamo u naporima da je postignu. John Stuart Mill.

Novinarski tekst (OFF): „Ova rečenica predstavlja suštinu dela 'O slobodi' John-a Stuart-a Mill-a, kojeg je na srpski jezik preveo srpski kralj Petar I Karađorđević, zet kralja Crne Gore Nikole I Petrovića. Vojska istog srpskog kralja 1918. godine oslobodila je od okupacije teritorije od Bitolja i Ohrida sve do Splita i Ljubljane, zajedno sa njima i celu Crnu Goru pripajajući joj Boku Kotorsku. Na Cetinju se ponovo vijorila trobojka, a srpski jezik i cirilica su ponovo zamenili nemački jezik i latinicu.

Odluke Podgoričke skupštine dovele su do ostvarenja Njegoševog sna o ujedinjenju Crne Gore i Srbije u jednu državu. U državu koju je u 'Gorskom vijencu' opisao kao sva Srbija – od Dunava pa do mora sinjega. Međutim, ujedinjenje je stvorilo i nezadovoljstvo pojedinih vojnih komandanata crnogorske vojske poput Krsta Popovića, koji je podigao oružanu pobunu protiv stvaranja nove države. Poraz komita, odnosno zelenaša, stvorio je mitološku svest kod određene grupe građana nove jugoslovenske države, koji su svoje ideale privremeno ostvarili tokom Drugog svetskog rata i italijanske okupacije Crne Gore. Dok su hrabri Cetinjani ginuli širom prostora nekadašnje Jugoslavije boreći se za slobodu, njihove porodice su na Cetinju čuvali italijanski vojnici. Te je nakon Drugog svetskog rata najveća demografska eksplozija zapravo zabeležena na Cetinju.“

U nastavku je emitovan segment iz filma „Ljepota poroka“ kako slijedi.

Glumac: „Šta mi to učinje ženo?“

Glumica: „Zgreših čoveku moj. Neka ti je prost moj život.“

Novinarski tekst (OFF): „Cinici bi to nazvali lepota poroka.

Pobedom komunizma stvorena je Nova Jugoslavija. Novi poredak, novo društvo, nova istorija, nova kultura, ali i nove nacije. Bila je dovoljna samo jedna odluka drugova objavljena u štampi da se stvori čitav jedan novi narod, bez prošlosti, ali i sa istorijom, kako kažu, od nekoliko vekova, koja će tek biti napisana.“

U nastavku je emitovana izjava Nikole Šainovića kako slijedi.

Nikola Šainović: „Jugoslavija je taj proces koji je počeo, ajde da kažem, još od njenog formiranja 18.-te već na ustavotvornoj skupštini 1919.-te je počeo sukob nadležnosti i da samo kažem možda, je li srpski narod u tome i Srbija je još od kraljevine činila napor da svim drugima ponudi više od ravnopravnosti, ne bi li oni zadovoljno živeli u zajedničkoj državi. To je bila situacija koja govori o tome da svejedno kakav je politički sistem, to davanje više od ravnopravnosti drugima u stvari vodi do secesije, jer kogod dobije više prava, on traži još više prava i kad dobije velika prava, on kaže više mi ne treba zajednička država.“

Novinarski tekst (OFF): „Kada je Kuća cveća dobila prvog od dvoje stanara, jugoslovenska družina je počela da se raspada. U isto vreme dolazi do pojave dečka koji obećava, kao i najava da će konačno Srbija iz tri dela ponovo biti cela. Talas antibirokratskih promena komunističkih rukovodstava zapljusnuo je od Prištine preko Novog Sada i stigao sve do Podgorice.“

U nastavku je emitovana izjava lidera Pokreta za zajedničku državu, Predraga Bulatovića kako slijedi.

Predrag Bulatović: „Te promjene su bile nužne, bile su nužne zbog dotrajalosti sistema koji je postojao u Crnoj Gori. Mi nijesmo tražili promjene tog sistema, da objektivan budem, nego da

se unutar tog sistema naprave kadrovske promjene. Iz ove perspektive današnje, kad pogledam šta se sve u Crnoj Gori dešavaio, da je Crna Gora dugo vremena bila zemlja organizovanog kriminala koji je spregnut sa vrhom države, prije svega sa režimom Mila Đukanovića, da je korupcija široko rasprostranjena, posebno visoka korupcija, da su rušene institucije sistema, onda ono zašto smo tražili da crnogorsko rukovodstvo podnese ostavke i da dođe do kadrovskih smjena, prije svega, izgleda, ono što bi se reklo narodski, mačiji kašalj."

U nastavku je emitovana izjava historičara Aleksandra Rakovića kako slijedi.

Aleksandar Raković: „Prethodne vlasti u socijalističkoj Crnoj Gori pre antibirokratske revolucije su sve više i više iskazivale antisrpski sentiment i pokazivale da nemaju nikakvu emociju prema stradanju Srba na Kosovu i Metohiji. Već 70.-tih godina u strukturama Saveza komunista Crne Gore uticaj je uspostavila Matica Hrvatska i MASPOK."

Nakon toga je emitovana izjava zamjenika Saveznog premijera SRJ (1994-2000), Nikole Šainovića kako slijedi.

Nikola Šainović: „Pa, to što zovemo antibirokratskom revolucijem, jeste jedna vrsta revolucije, jer u tom momentu to nije promena političkog sistema, nego je unutarnja politička promena, koja otvara prvi put raspravu o tome kako Jugoslavija funkcioniše, kako funkcionišu republike i šta je sa narodima koji ovde žive."

Potom je emitovana izjava ministra u Vladi Republike Srbije, Nikole Selakovića kako slijedi.

Nikola Selaković: „Antibirokratska revolucija bila je jedna vrsta ključanja naroda koje se dogodilo posle više decenija komunističke vladavine u delu teritorije nekadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, a rekao bih da je ona najintenzivnija bila upravo tamo gde su bile i najpogubnije posledice onog ustava koji se smatrao grobarom Jugoslavije, a to je Ustav SFRJ iz 1974. godine. Zato se dogodilo šta se dogodilo i u naše obe autonomne pokrajine, dakle i u Vojvodini i na Kosovu i Metohiji, ali je taj talas negde zakačio i Crnu Goru kao jedan od prostora na kojem je tradicionalno živeo srpski narod i gde je, mogu slobodno da kažem, koliko god to bilo nebitno nekima ili izazivalo negodovanje drugih, gdje je kosovski zavet zaista živeo u svakoj kući i živeo među ljudima."

Novinarski tekst (OFF): „Masakr iz Paraćinske kasarne, pobune srpskog i crnogorskog stanovništva na Kosovu i Metohiji zbog sve težeg položaja, a potom i dešavanja sa osme sednice, delovali su kao katalizator za stvaranje nove klime promena u dotadašnjem delovanju političkog rukovodstva Crne Gore: prema situaciji u južnoj srpskoj pokrajini. Nezadovoljstvo zbog nedovoljne podrške svojim sunarodnicima na Kosmetu rezultiralo je demonstracijama u Podgorici. Demonstracije su povelili radnici čuvenog preduzeća 'Radoje Đakić' iz Podgorice, kojima su se pridružili i drugovi iz Nikšićke železare i Pivare, kao i podgorički Kombinat aluminijuma. Političko rukovodstvo koje su činili Miljan Radović, Vidoje Žarković i Marko Orlandić primorano je da podnese ostavke 11. januara 1989. godine. Tog dana prvi put se čula rečenica - Niko ne sme da nam dira Sveta, Mila i Momira."

U nastavku je emitovana izjava historičara Aleksandra Rakovića kako slijedi.

Aleksandar Raković: „Antibirokratska revolucija u Crnoj Gori bila je srpska revolucija u komunističkom ruhu. Kada su ti mladi članovi Saveza komunista uspeli da sruše te antisrpske vlasti u Podgorici. Dakle, sve što se događalo u Crnoj Gori u to vreme, i zastave, i pesme koje su pevane, i poruke koje su slate na tim velikim skupovima, pokazivali su srpski karakter."

U nastavku je emitovana izjava redovnog profesora na Učiteljskom fakultetu u Beogradu, Uroša Šuvakovića kako slijedi.

Uroš Šuvaković: „Pa ste imali deseterac koji je čak spevan ili dvanesterac, ne znam, nisam tačno sad brojao stihove. Kaže, Orlandiću poturice stara, zar je tebe mesto uz Šuvara? Zašto štitiš tu gubu u toru, obruko si našu Crnu Goru? Ti si svoje obrukao stare, Kaćušine navuci šalvare. To se odnosi na Kaćušu Jošari, koja je tad bila predsednik predsedništva Kosova. E,

dakle, to je bio odnos crnogorskog naroda prema sopstvenom rukovodstvu kada je u pitanju rešavanje nacionalnog pitanja.“

U nastavku je emitovana izjava lidera Pokreta za zajedničku državu, Predraga Bulatovića kako slijedi.

Predrag Bulatović: „Sljedećeg dana je čitava Crna Gora došla u Podgoricu, to je bio jedan veličanstveni miting i kako to obično biva u političkom životu, među prvima kod nas u organizacioni odbor došao je drugi ešalon vlasti tadašnje, kao što je sada u Crnoj Gori unutar PES-a, vladajuće partije, treći i četvrti ešalon DPS-a. Tako je i 1989.-te godine bio drugi ešalon iz Socijalističkog saveza, Radnog naroda Saveza komunista itd. Neki su uspjeli, ovaj, u tome.“

Novinarski tekst (OFF): Svetozar Marović, Momir Bulatović i Milo Đukanović predstavljali su novi triling mladih Crnogoraca na političkom nebu Jugoslavije. Već iz te 1989.-te godine ovaj trio je iz prvog reda tapšao i klicao Slobodanu Miloševiću tokom čuvenog govora na Gazimestanu. Na taj način rođena su trojica vodećih crnogorskih političara koji će oblikovati dešavanje na prostoru Crne Gore u naredne, gotovo, dve decenije.“

U nastavku je emitovana izjava predsjednika Demokratske narodne partije, Milana Kneževića kako slijedi.

Milan Knežević: „Činjenica je da je AB revolucija započela na takozvanom kosovskom talasu i tome da su Srbi, Crnogorci sa Kosova i Metohije došli u tadašnji Titograd da traže zaštitu od albanskih redente i narastućeg albanskog nacionalizma i šovinizma na Kosovu i Metohiji i da je to Milo Đukanović, naravno i ostali... itekako iskoristili, neki su izdali svoje uvjerenje iz te AB revolucije, poput Mila Đukanovića, a neki su im ostali dosljedni kao što su bili Momir Bulatović i Peđa Bulatović ne mijenjajući svoj stav vezano za Kosovo i Metohiju.“

U nastavku je emitovana izjava predsjednika Pokreta za promjene Nebojše Medojevića kako slijedi.

Nebojša Medojević: „Milo Đukanović nije izvorno nastao iz protesta, iz demonstracija koje smo mi imali, niti iz AB revolucije, nego kad je političko rukovodstvo koje je on zdušno branio kada je podnijelo ostavku, onda se on pojavio kao mladi perspektivni političar i ušao u konflikt sa slovenačkim i hrvatskim komunistima u Beogradu, u tim forumima Saveza komunista Jugoslavije, bio vrbovan od službi bezbjednosti u Srbiji i onda poslat u Crnu Goru kao čovjek Slobodana Miloševića. I on i Veselin Vukotić. Veselin Vukotić je postao šef partije, a Milo Đukanović je postao kandidat za premijera.“

Novinarski tekst (OFF): „Antibirokratska revolucija bila je uvod u dezintegraciju Jugoslavije. Nakon smrti Broza, red je došao na partiju čiji se raspad desio na čuvenom četrnaestom kongresu Saveza komunista Jugoslavije. Zadnji udarac bio je usmeren na JNA, poslednji od tri simbola koja su predstavljali temelje druge Jugoslavije. Već u junu 1991. godine Slovenija i Hrvatska proglasile su nezavisnost i izlazak iz Jugoslavije.“

U nastavku je emitovana izjava lidera Pokreta za zajedničku državu, Predraga Bulatovića kako slijedi.

Predrag Bulatović: „Nismo do kraja shvatili šta se dešava. Znae, mi smo aplauzom pozdravili odlazak Slovenaca. Mi smo mislili da će postojati jednopartijski sistem, nismo znali da je to kraj nečega. Međutim, odlazak Hrvata je ozbiljna stvar. Na tom kongresu Slobodan Milošević izrekao - Neka ide ko' god oće, neka stane ko' misli da može da živi zajedno. Računao je da će biti Bosna i Hercegovina, Makedonija, Srbija i Crna Gora. Pogrešna procjena.“

Nakon toga je emitovana izjava zamjenika Saveznog premijera SRJ (1994-2000), Nikole Šainovića kako slijedi.

Nikola Šainović: „Kongres i njegov raspad je sled događaja, znači jedna otvorena slika ono što se već desilo. Jer je rasprava i razdeoba bila o tome kako će u buduće izgledati savezna država i da li će se stvoriti uslovi za otopljenje. Na tome je bila razlika. Znači, Savez komunista

Slovenije je želeo da on odlučuje o sudbini Slovenije, nevezano od Jugoslavije, a to je samo lepši naziv za otcepljenje."

Novinarski tekst (OFF): „Kratkotrajni desetodnevni rat i povlačenje JNA iz Slovenije preselio je ratna dešavanja na prostor Hrvatske. Dva glavna ratišta su predstavljali Vukovar i Dubrovnik. Najznačajnije učesće u odbrani države na jadranskom delu ratišta uzeli su vojnici i dobrovoljci iz Crne Gore. Tadašnje crnogorsko rukovodstvo na čelu sa predsednikom Momiom Bulatovićem i premijerom Milom Đukanovićem svim snagama je stalo iza dejstava JNA u borbama oko Dubrovnika."

U nastavku je emitovana izjava lidera Pokreta za zajedničku državu, Predraga Bulatovića kako slijedi.

Predrag Bulatović: „Znači, ja moram reći da je crnogorsko rukovodstvo, Momir Bulatović, Milo Đukanović, Branko Kostić, Risto Vukčević, tražili jednu opštu intervenciju da se zaustavi secesija Hrvatske. Tražili su od srbijanskog rukovodstva. Znaete ko je bio protiv? Prema onome što je nama rečeno na glavnom odboru, i što sam ja pitao, Borisav Jović. Borisav Jović je rekao - Ne, mi ne smijemo to da radimo, jer su avioni NATO pakta u Avijanu u Italiji i biće Beograd bombardovan."

Novinarski tekst (OFF): „Borbe su vođene kako bi se odbranila Prevlaka i Konavle koje se nalaze u dubrovačkom zaleđu. Tih dana Đukanović je za Slobodana Miloševića rekao: 'Milošević je nešto najbolje što je moglo da se desi Jugoslaviji u trenutku kada povampirene fašističke snage u Hrvatskoj i Sloveniji pokušavaju da unište sve što je stvoreno od 1945. godine'."

U nastavku je emitovana izjava predsednika Pokreta za promjene Nebojše Medojevića kako slijedi.

Nebojša Medojević: „On je apsolutno bio najradikalniji ratni huškač u Crnoj Gori i najpouzdaniji saveznik Slobodana Miloševića i u političkom i u državnom i u vojnom i u bezbjednostnom smislu i on je vatreno zagovarao da se sa Hrvatima napravi pravedno razgraničenje. Dakle, nije priznao AVNOJ-evske granice. Uloga Crne Gore i vlasti Crne Gore, u tom trenutku bila, oni su djelovali potpuno sinhronizovano sa politikom Srbije, podržavali sve te vojne operacije, logistički, politički, kadrovski, kako god hoćete, vojno, bezbjednosni i tu nije bilo nikakve razlike. Čak, u nekom ideološkom smislu, kako mi inače znamo sa ovih prostora, radikalniji nastup i radikalnije srbovanje, pod znacima navoda, dolazilo je u Beogradu iz Crne Gore nego iz srca Šumadije."

Novinarski tekst (OFF): „Mnogi Srbi i Crnogorci su tokom borbi za Dubrovnik završili u logoru Lora nadomak Splita, gde su mučeni, a deo njih je i brutalno ubijen od strane pripadnika hrvatskih zengi. Celokupni apsurd stradanja tih vojnika se sveo u jednom transparentu na fudbalskoj utakmici pre nekoliko meseci. (prim aut. na ekranu istaknut transparent sljedeće sadržine: „Sa Lovćena vila kliče oprosti nam Dubrovniče")

U nastavku je emitovana izjava lidera Pokreta za zajedničku državu, Predraga Bulatovića kako slijedi.

Predrag Bulatović: „Crnogorci, odnosno građani Crne Gore, u uniformama vojske Jugoslavije, otišli su u Dubrovnik da brane Jugoslaviju. Da brane ono što je zapisano u Ustavu SFRJ, ja to tako definišem. Naravno, Dubrovnik je kasnije predstavljen kao agresija Crne Gore, sramota Crne Gore. Javlja se pokret Liberalni savez koji kaže - Sa Lovćena vila kliče, oprosti nam Dubrovniče i tako dalje. Zaboravljamo jednu stvar, da se ruši država Socijalistička federativna republika Jugoslavija tu."

Novinarski tekst (OFF): „Ipak kraj 1991. godine je obeležen oslobođenjem Vukovara i apsolutnim porazom hrvatske vojske, kao i agresivnim nastupom međunarodne zajednice koja je inicirala Vensov plan, a zatim i međunarodno priznanje prvo Slovenije i Hrvatske, pa potom

i Bosne i Hercegovine i Makedonije. Kao rezultat toga došlo je do stvaranja treće Jugoslavije, koju su činili Srbija i Crna Gora.“

U nastavku je emitovana izjava profesora Ustavnog prava, prof. dr Vladana Petrova kako slijedi.

Vladan Petrov: „Zaista, kad govorimo o tom, više u negativnom smislu nazvanom, Žabljačkom ustavu, tačnije Ustavu Savezne Republike Jugoslavije iz 1972. godine, on je praktično jedan pokušaj da se putem Ustava, taj proces koji je otpočeo još sa Ustavnim amandmanima u SFRJ 1971. godine, a zatim sa Ustavom SFRJ 1974. godine, pa potom sa svim onim ratovima koji su se desili, tačnije građanskim ratom koji se desio na prostoru bivše Jugoslavije. Ustav SRJ iz 92. godine je jedan ustavno-pravni pokušaj da se, ako je ikako moguće, taj proces zaustavi ili ako ništa drugo makar odloži pa da se u nekim povoljnijim političkim i nacionalnim prilikama zaista radi na preuređenju onoga što je ostalo od nekadašnje velike Jugoslavije. Moja teza je da je već Savezna Republika Jugoslavija, u stvari, bila jedna nemoguća država.“

Novinarski tekst (OFF): „Formiranju nove države i proglašenju tzv. Žabljačkog ustava prethodio je referendum održan 1. marta 1992. godine u Crnoj Gori.“

Potom je emitovana izjava ministra u Vladi Republike Srbije, Nikole Selakovića kako slijedi.

Nikola Selaković: „U trenutku kada kreće rat i u Bosni i Hercegovini, već odavno bukti na teritoriji Hrvatske, Makedonija je otišla svojim putem, dakle, došlo je do rastakanja državne teritorije, nekadašnje SFRJ. Srbija i Crna Gora su toj državi i toj ideji ostale verne do kraja. Kada su shvatile da je potrebno omeđiti se i obličiti državu, oni su na ostacima nekadašnje SFRJ formirale zajedno SRJ, uz jednu vrlo važnu napomenu, a to je da Ustav iz 1992. godine je ostavio otvoren prostor ili otvorena vrata za ulazak nekih drugih, novih republika u sastav te smanjene Jugoslovenske federacije.“

Novinarski tekst (OFF): „Na referendumu koji je bojkotovao od strane albanskog i muslimanskog stanovništva izašlo je ukupno 66,04% stanovnika Crne Gore, od čega je 95,96% izašlih glasalo za formiranje zajedničke države Savezne Republike Jugoslavije. Najveći otpor zajedničkoj državi predvodio je Slavko Perović, vođa Liberalnog saveza Crne Gore. Ideologija koja se baštinila na tekovinama komitskog pokreta iz vremena Kraljevine, kao i osporavanja odluka Podgoričke skupštine tokom 90.-tih godina, doživjela je apsolutni fijasko među crnogorskim stanovništvom. Ova opcija je poklekla pred prosrpskom politikom Demokratske partije socijalista koju su predvodili Milo Đukanović i Momir Bulatović. Nova država, Savezna Republika Jugoslavija, proglašena je 27. aprila 1992. godine.“

U nastavku je emitovana izjava lidera Pokreta za zajedničku državu, Predraga Bulatovića kako slijedi.

Predrag Bulatović: „...Te stvari, odnosno zašto nisu stali na čelo potencijalnih promjena jer su imali taj kapacitet institucionalni koji je bio. Ima jedna druga stvar koja se kasnije pojavila ili se pojavila prije AB revolucije, koja je i danas aktuelna. To je odnos prema Kosovu i Metohiji. U to je bio plebiscit u tom trenutku građana Crne Gore za zajednički život sa Srbijom, jer je to stvarno opredjeljenje ljudi u tom trenutku i od uvijek bilo. I drugo, to je neki bio, bez obzira što je Crna Gora bila samostalna država, želja da bude Crna Gora u nekoj zajednici. Meni je žao danas sa vremenske distance. Zašto tada nije ustanovljen standard da se i u Srbiji i u Crnoj Gori održe referendum? Jer mi imamo dva referenduma u Crnoj Gori. Ne može niko da odgovori na pitanje zašto u Srbiji nema referenduma. Da li se podrazumijeva da Srbija želi zajednički život ili zato što je, uslovno da kažem, stariji brat, da ovaj mlađi brat treba da se opredjeljuje oči ili neće.“

U nastavku je emitovana izjava profesora Ustavnog prava, prof. dr Vladana Petrova kako slijedi.

Vladan Petrov: „Ustav Savezne Republike Jugoslavije izolovano, posmatrano, bio je normativno jedan vrlo lep ustav. Uveo je, barem proklamovao, podjelu vlasti, parlamentarni

sistem, vladavinu prava, ljudska prava i slobode, manjinska prava, dakle, sve ono što bi jedan moderni Ustav toga doba trebao i sadržati. Ali suština problema je bila u tome da Srbija i Crna Gora koje su preostale iz tadašnje federacije, više nisu mogle da funkcionišu na način na koji je to i sam taj Ustav predviđao. Kao nekakva labava federacija, federacija-konfederacija."

Novinarski tekst (OFF): „Svega mesec dana kasnije, nakon sprovođenja 'false flag' operacije u ulici Vase Miskin u Sarajevu, Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija 30. maja 1992. godine rezolucijom 757 uvodi sankcije Saveznoj Republici Jugoslaviji, čime odpočinje apsolutna izolacija tek novo formirane države. Zabranjen je ne samo izvoz, nego i tranzit roba, kao i transfer finansijskih sredstava. Isto tako, zabranjeno je i korišćenje brodova ili vazduhoplova na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije, osim za isporuku medicinskog materijala ili namirnica, što je odobravao Komitet Ujedinjenih nacija za sankcije. Rezolucijom je naloženo i smanjenje osoblja u diplomatskim misijama i konzularnim predstavništvima, sprečavanje učešća u sportskim događajima lica iz SRJ, kao i suspenzija naučne, tehničke i kulturne saradnje sa licima ili grupama iz Savezne Republike Jugoslavije."

U nastavku je emitovana izjava ministra u Vladi Republike Srbije, Nikole Selakovića kako slijedi.

Nikola Selaković: „Savezna Republika Jugoslavija, od prvih dana svoga postojanja, se suočavala sa tako teškim i velikim iskušenjima kroz koje nije bilo ni malo lako ići. I da zapadna, politička zapadna hemisfera, dakle države kolektivnog zapada, nisu želele od samog starta tu državu da prihvate kao bilo kakvu vrstu partnera, odnosno igrača na međunarodnoj i regionalnoj političkoj sceni. I to su problemi koji su postojali, mogu slobodno da kažem, do poslednjih dana trajanja te..."

Novinarski tekst (OFF): „Usledile su vojne mere. Tako je već 1. juna 1992. godina Evropska unija zatražila da se razmotri mogućnost upotrebe vojnih sredstava za kontrolu sankcija nametnutih Saveznoj Republici Jugoslaviji. Devet članica NATO i Evropske unije 10. jula 1992. godine na sastanku u Helsinkiju odlučuju da u Jadran upute pomorske snage koje će nadgledati sprovođenje sankcija. Koordinacija i komandovanje povereni su Italiji, a operativni centar nalazi se u Santa Rosi, nedaleko od Rima. Blokada je započela 15. jula. Brodovi NATO su imali pravo da nadziru kretanje, ali ne i da ih zaustavljaju i pretresaju. Ipak, ambasadori šesnaest zemalja NATO na sastanku u Briselu 28. aprila 1993. godine odlučuju da njihovi brodovi uplove u teritorijalne vode Savezne Republike Jugoslavije i da mogu otvarati vatru inertnom municijom na plovila koja krše embargo prema Saveznoj Republici Jugoslaviji. Pomorska blokada Jadrana, nazvana 'Oštra ograda', počela je 22. novembra 1993. godine.

Odgovor celokupnog političkog rukovodstva na nametnute sankcije bio je njihovo probijanje, odnosno šverc.

Momir Bulatović je, u saglasnosti sa tadašnjim premijerom Đukanovićem, organizovao posetu Albaniji 1993. godine, gde se sa Sali Berišom dogovorio da se probijanje sankcija izvrši transportom nafte preko Skadarskog jezera do Crne Gore. Za to vreme glavni kanali šverca, pre svega cigareta, ali i ostale robe, realizovali su se u Crnoj Gori preko Luka Bar i Zelenike. U početku je to bio način da se prevaziđu novonastale okolnosti, a potom i osnov za lično bogaćenje. Čitava logistika se odvijala kroz ulaz iz Bugarske, Moldavije, Češke, Rumunije, Ukrajine i Rusije. Ulaz u državu se nalazio u Dimitrovgradu, gde su se šleperi bazirali u bezcarinskoj zoni kako cigarete ne bi podlegale carinjenju. Odatle su transportovane do skladišta Zeta Transa u Carinskom terminalu u Zelenici, a potom su pakovane na glisere i transportovane uz dogovor sa NATO brodovima u Jadranu do Italije. Celokupan proces je sproveden pod direktnom zaštitom republičkih, ali i saveznih organa na prostoru Republike Crne Gore. Državna taksa, naplaćivana od poslova sa naftom, iznosila je 0,7 nemačkih maraka po litru, dok je u isto vrijeme naplaćivan deo od šverca cigareta."

U nastavku je emitovana izjava Žarka Popovića kako slijedi.

Žarko Popović: „Cigarete su se uglavnom švercovale iz Italije. Oni su nabavili one brze čamce i glisere za prebacivanje cigara, ovaj, iz Italije u Crnu Goru. Onda preko luka u Baru, preko luke u Baru, dosta je cigareta, ovaj, ušlo, a iz Crne Gore se radila distribucija u neke druge,

ovaj, zemlje. U Srbiju najviše, Bosnu i Hercegovinu, zato je onaj Pukanić strado, isto novinar u Zagrebu, jel' je zajedno s ovim novinarom Duškom Jovanovićem radili su članke, objašnjavali to putem, ovaj, medija, kako se to radi, šta se radi, kolike se pare okreću, koliko je ljudi poginulo zbog toga."

U nastavku je emitovana izjava licera Pokreta za zajedničku državu, Predraga Bulatovića kako slijedi.

Predrag Bulatović: „Centralno pitanje, za mene, u raskolu je bilo odnos prema kriminalu. Ja moram da kažem da u to vrijeme razmjere šverca cigareta, iako sam bio šef kluba poslanika jedinstvenog DPS-a, nije se znao da su to razmjere šverca tolike i da je involviran Milo Đukanović. Za šverc naftom se znalo, to je bio i državni posao, jer smo morali spoljni zid sankcija da prevaziđemo. Ruku na srce, taj državni posao su pojedinci, tačno se zna koji, oni nisu bitni za ovu našu priču, su iskoristili za sebe. Ali, Milo Đukanović nije bio u tom poslu, jer bi bio predsjednik vlade, ali je učio i uskočio je u šverc, ovaj, cigareta."

Novinarski tekst (OFF): „Prema navodima zamenika glavnog tužitelja Giuseppe Šelzija, u periodu od 1993. do 2001. godine, predstavnici tadašnje crnogorske vlasti, a pre svega Milo Đukanović, direktno ili indirektno su saradivali sa italijanskim mafijaškim organizacijama 'Camora' iz Napulja, 'Tarda' iz Kalabrije i na posletku sa najjačom, 'Sakra Korone Unitom', koju su sačinjavali klanovi iz Bara, Barija, Brindizija i Pulje. Procenjuje se da je Evropska unija, na ovaj način, u navedenom vremenskom periodu, izgubila preko deset milijardi tadašnjih dolara prihoda. Pored samih šlepera, cigarete su transportovane do Podgorice i avionima. Postoje podaci da je registrovano ukupno 433 kargoleta. Korišćeni su avioni Iljušin 76, Antonov 12 i Antonov 124."

U nastavku je emitovana izjava predsjednika Demokratske narodne partije, Milana Kneževića kako slijedi.

Milan Knežević: „Šverc cigareta je bila nacionalna disciplina o kojoj je Đukanović govorio kao neophodnost da bi država mogla da preživi, međutim od šverca cigareta se pretvorio biznis za pojedine familije koje su postale vlasnici Crne Gore i od šverca cigareta koji je trebao da spasava državu napravljen je ambijent institucionalni i parainstitucionalni koji i danas traje gdje imamo, skoro milijardere u Crnoj Gori i evo Sky prepiske sada najbolje otkrivaju koje su posljedice i razmjere tog šverca cigareta koji je kasnije prerastao i u šverc narkotika."

U nastavku je emitovana izjava Žarka Popovića kako slijedi.

Žarko Popović: „U jednom trenutku italijansko pravosuđe se osmelilo da zatraži da se Milo Đukanović privede italijanskom pravosuđu zbog sumnje na određene kriminalne aktivnosti, ovaj, na teritoriji Italije kao posledica njegovog delovanja i delovanja crnogorske službe bezbednosti. Tu se Crnogorci malo primirili, u tom nekom smislu, a između ostalog, oni su na teritoriji Crne Gore davali, kako bi kolokvijalno rekli, štekove određenim italijanskim mafijašima koji su se od zakona sklanjali u Italiju.

Nakon toga je emitovana izjava zamjenika Saveznog premijera SRJ (1994-2000), Nikole Šainovića kako slijedi.

Nikola Šainović: „Bezcarinski izvoz, tranzit švercovnih cigareta. Znači, zatvoreno je sa istoka i sa zapada. U Ukrajini se proizvode falš, malboro i ove cigarete, zapadne, sa bilo kojim pakovanjem, dolaze u Bugarsku i traži se tranzit u Italiju. Znači, ne prodaju se, ne daj Bože, u Srbiji ili u Crnoj Gori, nego se traži samo tranzit. Kad dođe taj tranzit u Crnu Goru, on se pretvara u preprodaju i ilegalno ulazi u Evropsku uniju. To su kolone kamiona koje prolaze kroz Srbiju do Crne Gore, a onda kolone onih glisera specijalnih, ogromnih, koji plove iz Budve i Bara u Bari, preko Jadranskog mora koje blokira šesta flota. Blokira u smislu da nijedan teretni brod ne može da uđe u Bar. I mi koji se onda bavimo, ja imam sto tih raznih varijanti, pokušaja da, recimo neki brod, mali tanker, je li, se kao pokvari, ide kao u Albaniju, je li, pa se pokvari pa da skrene prema nama, da ga vučemo u Bar. Čim se on pokvari, dolazi razarač šeste flote i odbija ga odatle. Nijedan takav pokušaj nije uspeo, a dvadeset pet brodova, dnevno, pored tog razarača, iz Bara idu u Bari."

Novinarski tekst (OFF): „Prilivi deviza ostvareni preko šverca omogućili su crnogorskom rukovodstvu da servisira situaciju unutar zemlje. Ovde se, pre svega, misli na isplatu penzija u nemačkim markama, jer su kao daleko manja republika sa manjim brojem stanovnika, lideri Crne Gore imali prečutnu saglasnost Beograda i Slobodana Miloševića da postupaju u skladu sa situacijom na terenu.“

U nastavku je emitovana izjava predsjednika Pokreta za promjene Nebojše Medojevića kako slijedi.

Nebojša Medojević: „Ono što sam ja kasnije saznao, Slobodan Milošević imao izuzetno veliki respekt i poštovanje prema Crnoj Gori, prema njenim interesima i nikad za vrijeme svoje vladavine nije učinio ništa što bi ugrozilo crnogorsku državnost, crnogorske interese, što sam ja malo kasnije, tek saznao u razgovoru sa nekim ljudima koji su bili oko njega. Predsjednik vlade je tada bio, vaš zemljak, Radovan Božović koji je dodatno, dakle, nikad nije krio svoje simpatije i podršku Crnoj Gori i u vremenu inflacije, hiperinflacije i svega, ajde, tako kažem, puna podrška vladi Mila Đukanovića dolazila upravo je iz Beograda. On nije umio ni da uđe u platni promet Savezne Republike Jugoslavije, nego ga je Radovan Božović naučio, pošto su Slovenci i Hrvati svi masovno ulazili u platni promet SFRJ, jedino Crna Gora nije znala kako da iskoristi i onda ga je Radovan Božović podučio, naučio kako formalno da traži zahtjev za učešće u primarnoj misiji. Tako da je svo to vrijeme on imao punu podršku aktualnih vlasti u Beogradu i on bio lojalan. Lojalan saveznik sve dok se nije umješao prljavi kapital i strane službe.“

Novinarski tekst (OFF): „Prvi problem nastaje krajem 1993. godine kada je savezno rukovodstvo pokušalo da se izbori sa hiperinflacijom koja je razarala jugoslovensku ekonomiju. Naime, Đukanović nije htio da podrži reformsku politiku savezne vlade, jer je na taj način morao da se odrekne dobrog dela deviza koje su dolazile putem šverca.“

Nakon toga je emitovana izjava zamjenika Saveznog premijera SRJ (1994-2000), Nikole Šainovića kako slijedi.

Nikola Šainović: „SFRJ je imala ogroman devizni priliv od rada u inostranstvu, od Rusije do Afrike. Krizom svi ti devizni prilivi su prestali. A Jugoslavija je imala inflacioni sistem, znate ovde u Vojvodini je bilo to krediti za žetvu, za setvu, koje je davala Narodna banka. To je inflacioni kredit, ali pošto je veliki devizni priliv, onda se on poništava deviznim prilivom i Jugoslavija je funkcionisala sa 20-30% inflacije godišnje, ali je funkcionisala tako se državom. Onda, Jugoslavija se raspala. Priliv je otpao, a troškovi su ostali. Mi smo napravili program i trebao je da počne 15. novembra. Da podsetim, tad su izbori u Srbiji. 15. novembra Milo Đukanović odbija, jer... i sad bez njegove saglasnosti savezna vlada ne može da usvoji, Crna Gora odbija program. Mi dorađujemo, menjamo 15. decembra, on ponovo odbija, izbori su završeni, haos je u Srbiji, plate su pale na pet maraka. Tek 15. januara, pod našim ogromnim pritiskom, ili da ćemo..., je pitanje države, on dolazi na sastanak u kojem učestvuje nas pet, šest svega i čita nam govor u kome kaže - Uostalom dinar se brani u Beogradu i radite što hoćete samo da se zna da smo mi bili protiv da taj govor ostane za istoriju. Pobogu, mi ne znamo ekonomiju, nego on, je li i onda ta tri meseca nas koštaju života, bolesnih, ogromne muke, odricanja naroda i onda kad krene program on uspeva i izlazimo, eto i u toj najboljoj stvari koju smo uradili u tom periodu Milo je bio protiv, jer bi to značilo stabilizaciju Srbije i Jugoslavije, a to očigledno nije bio cilj.“

Novinarski tekst (OFF): Nakon stabilizacije i uvođenja Avramovog dinara šverc se nastavio, ali su se pojavili i prvi jasni naznaci ka nezavisnosti Crne Gore. Prvi korak se desio već te 1993. godine kada je formirana, kanonski nepriznata, Crnogorska pravoslavna crkva, čime se obnovila ideja Sekule Drljevića o Crnogoroslaviju iz 1943. godine. Tada je već iznet stav da je tzv. Crnogorska pravoslavna crkva punopravna naslednica celokupne pravoslavne baštine na teritoriji Crne Gore, te da je ona bila autokefalna od ukidanja Pečke patrijaršije 1766. godine. Prvi, takozvani, mitropolit bio je raščinjeni sveštenik Srpske pravoslavne crkve Antonije Abramović, nakon čije smrti ga je nasledio, takođe raščinjeni sveštenik Srpske pravoslavne crkve, Miraš Dedeić.“

U nastavku je emitovana izjava ministra u Vladi Republike Srbije, Nikole Selakovića kako slijedi.
Nikola Selaković: „Registracija te organizacije je u Crnoj Gori sistematski odvijana sedam godina. Oni su na događaju koji su nazvali Lučindanski sabor, koji je organizovan od strane Liberalne stranke na Cetinju 1993. godine, dakle, pa do upisa u registar je prošlo... gotovo punih sedam godina. Do upisa u registar je došlo u policijskoj stanici na Cetinju u novembru 2000. godine.“

Novinarski tekst (OFF): „Sa druge strane, pred Božić 1991. godine na Cetinju, na mesto arhiepiskopa Cetinskog, mitropolita crnogorsko-primorskog, zetsko-brtskog i skenderijskog i egzarha sveštenskog trona Pečkog, ustoličen je Amfilohije Radovići. Sem crkvenog i duhovnog autoriteta koji je Amfilohije nesumljivo posedovao, tokom godina je postao i izuzetno politički uticajan. Kod Đeda mnogi su dolazili po savet ili po rešenje. Mnogi. Srbi, ali i oni koji više nisu želeli da budu Srbi. I Đed je uvek tu bio za sve, jer je znao da su proizvedene razlike među ljudima, plod svakodnevne politike i ličnih interesa, a da je pitanje identiteta nestajalo istog trena kada su se svi oni koji jesu ili nisu bili Srbi pojavili i sa tri prsta prekrstili, pognuli i pomolili pred moštima svetog Petra Cetinjskog i moštima svetog Vasilija Ostroškog.

Kada govorimo o međunarodnom faktoru, on je nesumnjivo nastojao da slomi pozicije Slobodana Miloševića kako bi se, što pre, završio rat u Bosni i Hercegovini. Zato se Milošević konstantno nalazio pod pritiskom međunarodne zajednice. Nakon propalog pokušaja usvajanja Vens-Ovenovog plana, Beograd donosi odluku 4. avgusta 1994. godine o uvođenju sankcija Republici Srpskoj. Ovu priliku koristi Đukanović i u saradnji sa Karadžićem organizuje šverc oružja i goriva iz Bugarske, istom rutom. Na ovaj način je vojska Republike Srpske bila opremljena za vojnu operaciju Krivaja 95, zahvaljujući kojoj je oslobođena Srebrenica u julu 1995. godine. Ovaj potez je bio čin lične koristi i ujedno pokazatelj personalnih sposobnosti Đukanovića, ali i poruka da može da igra suprotno potezima koje su povlačili Milošević i Bulatović.

U nastavku je emitovana izjava Žarka Popovića kako slijedi.

Žarko Popović: „Crna Gora je pomagala i u onoj meri koliko je mogla da pomogne, ali njen prevashodni zadatak bio je spolja da se odcepi od Srbije i da se Miloševiću ne daje nikakva vrsta političke podrške u bilo kom obliku. Ništa drugo. Jel' u Bosni i Hercegovini ima i Crnogoraca koji žive, znate, i uvek im možeš reći pomožemo i naše ljude koji tamo žive i tako dalje i tako dalje. To nije sporno bilo i to Đukanović nije ni krio. Oni su pomagali i gorivo su čak davali, ovaj, vojsci Republike Srpske. Pa nisu davali gorivo da bi se neko vozik'o kolima tamo, nego zna se zašto se gorivo davalo, za vojne kamione, tenkove i tako dalje i tako dalje. Znači, direktno je pomagao vojsku Republike Srpske.

Novinarski tekst (OFF): „Međutim, čak i pored toga, odnosi Mila Đukanovića i Marka, pardon, Slobodana Miloševića bili su besprekorni, kao i odnosi samog Mila i Momira. Paradoksalno, ozbiljan raskorak o odnosima njih dvojice dolazi tek nakon samog Dejtona i stabilizacije državne politike i finansija, zahvaljujući odlukama o postepenim ukidanjima sankcija, koje su pojačane finansijskom injekcijom kroz proces prodaje Telekomu Italijanima.“

U nastavku je emitovana izjava ministra u Vladi Republike Srbije, Nikole Selakovića kao slijedi.

Nikola Selaković: „U Srbiji tada dolazi, recimo, do privatizacije 49% paketa akcija Telekom-a Srbija. Taj novac, koji je ušao iz italijanskog Telekoma i iz grčkog OT-e, dao je ozbiljan zamajac privrednom razvoju u Srbiji. Dakle, normalizuju se prilike. Nekome ta normalizacija prilika ne odgovara.“

Novinarski tekst (OFF): „Bulatović je smatrao da sada treba prestati sa švercom, dok je Đukanović tada još više nastojao da razvije mrežu delovanja na crnom tržištu. Milošević postepeno ponovo u zapadnoj javnosti postaje faktor nestabilnosti na Balkanu i upravo tu situaciju Đukanović koristi da se nametne kao rešenje ili protiv teža na koju zapadni političari mogu da igraju. Kulminacije sukoba između Momira i Mila dolazi 1997. godine konačnom podelom i potonjim formiranjem Socijalističke narodne partije.“

U nastavku je emitovana izjava predsjednika Demokratske narodne partije, Milana Kneževića kako slijedi.

Milan Knežević: „Zato što je Đukanović krenuo u galopirajući separatizam i izdaju koja je bila vidljiva nakon pokradenih predsjedničkih izbora i njegovog jasnog stava da Crna Gora treba da bude nezavisna i on sve vrijeme je koristio državne institucije i u Crnoj Gori i savezne institucije da realizuje taj projekat kako bi mogao sebi da obezbijedi imunitet od krivičnog gonjenja i da stvori privatnu državu što se, u konačnom, i desilo 21. maja 2006. godine.“

Novinarski tekst (OFF): „Đukanović i Marović su doslovno nadglasali Bulatovića i na taj način krenuli u potpuno preuzimanje Crne Gore. U prvi plan, odjednom je isplivala i čuvena priča o Crnoj Gori kao ekološkoj državi, ne republici, koja je definisana još 20. septembra 1991. godine usvajanjem deklaracije o ekološkoj državi na Žabljaku.“

Nakon toga je emitovana izjava zamjenika Saveznog premijera SRJ (1994-2000), Nikole Šainovića kako slijedi.

Nikola Šainović: „Zvučalo simpatično, samo nije ekološka republika, nego ekološka država. Počinje upotreba termina država. Naivno, meko i onda se posle nastavlja.“

Novinarski tekst (OFF): „Tih dana Milo Đukanović u potpunosti preuzima separatističku agendu Slavka Perovića. U intervjuu za nedeljnik 'Vreme' početkom 1997. godine Đukanović je izjavio - Danas je gospodin Milošević čovek prevaziđene političke misli, lišen sposobnosti i strateško gledanje na izazove koji stoje pred našom državom.“

Na taj način poslao je poruku zapadu da je spreman za saradnju. Međutim, Đukanović je bio svestan rezultata na referendumu održanom 1992. godine. Stoga mu je bilo potrebno strpljenje, saradnja i flert sa demokratskom opozicijom u Beogradu.“

U nastavku je emitovana izjava lidera Pokreta za zajedničku državu, Predraga Bulatovića kako slijedi.

Predrag Bulatović: „Kod Mila su se pojavljivale te neke tendencije, kada je postao jaki predovaj, sjednik vlade, koji je zlopotrblijavao položaj, pojavile su se tendencije da, ka separatizmu, ne javno, ali to su poznate stvari za funkcionere u Crnoj Gori kroz noviju, ovaj, istoriju. Inače, Đukanović, imam osjećaj da je prošao razvoj od velikog Srbina i koji je bio spreman za unitarnu državu, kad je bio član Centralnog komiteta Saveza komunista i lojalan Beogradu, lojalan više nego Momir, jer Momir je imao partnerski odnos, do velikog Crnogorca.“

Novinarski tekst (OFF): „Iste 1997. godine u oktobru su održani izbori za predsednika Crne Gore. U prvom krugu pobjedu za, približno 2000 glasova, odneo je Momir Bulatović, dok je u drugom krugu Milo Đukanović pobedio svog suparnika za oko 5000 glasova razlike. Ključna prevaga u tom momentu je bila volšebna pojava novih 15.000 birača koji su registrovani odlukom Ustavnog suda Crne Gore u periodu od samo dve nedelje, što je bilo pravno nedopustivo. To su bili jedini izbori kada se glasalo dan i noć, odnosno do pet ujutru, što je, do današnjeg dana, nezabeležen podatak u istoriji višestranačja na prostoru Srbije i Crne Gore. Čitava izborna kampanja se odvija u napetoj situaciji pod senkom odluke Ustavnog suda Crne Gore, koja je 13. avgusta donela odluku, da nakon stranačkog raskola, samo Milo Đukanović može da bude zakonski zastupnik DPS-a na predstojećim izborima.“

U nastavku je emitovana izjava ministra u Vladi Republike Srbije, Nikole Selakovića kako slijedi.

Nikola Selaković: „Kada gledate mitinge DPS-a, čiji je tada kandidat Milo Đukanović, Vi možete da vidite ceo vrh beogradskog i srpskog glumišta kako učestvuje na tim mitizima i šalje koju poruku - da je pitanje tih izbora demokratsko pitanje. I da je to demokratsko pitanje u stvari pravljenje otklona u odnosu na tadašnju vlast u Srbiji.“

Novinarski tekst (OFF): „Situacija se pogoršava uoči drugog kruga kada crnogorska služba hapsi grupu ljudi, 14. oktobra 1997. godine u akciji 'Ljubović'. Ovo je predstavljeno kao sprečavanje atentata na Mila Đukanovića. Prema navodima tadašnje štampe iz Beograda i Novog Sada je stigla naoružana formacija od jedanaest profesionalaca koji su trebali da izvrše likvidaciju. Ovaj Milov scenario je ponavljan u crnogorskim izbornim procesima više puta i

predstavlja uspešno oprobano 'modus operandi'. Zbog ovog događaja i sumnje oko neregularnosti izbornog procesa počinju protesti pristalica Momira Bulatovića, koji ne priznaje rezultate izbora. Dolazi do sukoba sa policijom, a u međuvremenu u Podgoricu stiže i američki izaslanik za Balkan, Robert Gelbard. Crnogorsko pitanje je sada internacionalizovano. Gelbard obavlja sastanke 12. i 13. januara 1998. godine, tik pred inauguraciju novoizabranog predsednika Đukanovića. Godinu dana kasnije, Gelbard svedoči pred Senatom SAD-a tokom saslušanja Perspektive za demokratiju u Jugoslaviji.

Nakog toga je emitovan tekst kako slijedi, uz istovremeno ispisivanje na punom ekranu.

Robert Gelbard (citao): Činjenice je da smo pre više od dve godine prepoznali da Milo Đukanović ima potencijal da postane efikasna protivteža Miloševiću i njegovoj autoritativnoj politici. Počeo sam redovno da se sastajem sa Đukanovićem čak i pre nego što je postao predsednik Crne Gore, pre godinu i po dana. Bio sam sa njim tokom njegove inauguracije kada smo smatrali da bi snažno međunarodno prisustvo, javno prisustvo, odvratio puč inspirisan Miloševićem. Ipak, predsednik izborne komisije, sudija Marko Dakić, koji je po mom mišljenju bio poštena osoba i odličan advokat, zamolio me da ga vidim u publici. Bio je na ivici fizičkog i mentalnog sloma i vidljivo pod ogromnim pritiskom kao posledica stalnog nedostatka sna. Prilično zbunjeno je objasnio šta se dešava, da su pod nepodnošljivim pritiskom da objave rezultat. Pominjao je pretnje koje su mu upućene i da se plaši i za svoju porodicu i za sebe. Sve u svemu, bilo je jasno da je morao da objavi da je Milo pobednik."

Novinarski tekst (OFF): „Kontakte sa američkom administracijom Đukanović uspostavlja tokom njegove posete Vašingtonu u martu 1997. godine, kada je izjavio sljedeće - Vjerujemo da je još uvijek moguće probuditi drugi dio Jugoslavije, ali ako vidimo da za to nema nade i da u tome nema uspjeha, Crna Gora će otići svojim putem.

Ta poseta se pokazala kao ključni moment za Đukanovićevu preuzimanje Crne Gore u sopstvene ruke. Inauguracija je obavljena na Cetinju, u Vladinom domu, 15. januara 1998. godine, u prisustvu diplomatskog kora od preko pedeset stranih ambasadora, zatim poslanika u Republičkom parlamentu i brojnih novinara. Milo Đukanović je položio zakletvu kao novi predsednik Crne Gore. Umjesto himne 'Hej Sloveni!', intonirana je para himna 'Oj svjetla majska zoro'. Bilo je jasno, Crna Gora definitivno ide ka secesiji i bilo je potrebno samo sklopiti preostale kockice."

U nastavku je emitovana izjava predsjednika Republike Crne Gore, Mila Đukanovića (snimak sa inauguracije) kako slijedi.

Milo Đukanović: „O promjeni državnog statusa Crne Gore u zajedničkoj državi, međutim, može da odlučuje i odluči samo crnogorski narod, odnosno građani Crne Gore. Niko drugi, ni u Crnoj Gori, ni izvan Crne Gore."

Novinarski tekst (OFF): „Iste 1998. godine, Demokratska partija socijalista odnela je pobjedu na parlamentarnim izborima, osvojivši 42 od ukupno 78 mandata u Skupštini Crne Gore. Predsednik vlade Crne Gore postao je Filip Vujanović. Đukanovićevi odnosi sa Amerikancima se održavaju kroz komunikaciju sa državnom sekretarkom Madeleine Albright, preko koje, od tog momenta, počinje aktivno lobiranje za nezavisnost Crne Gore."

U nastavku je emitovana izjava redovnog profesora na Učiteljskom fakultetu u Beogradu, Uroša Šuvakovića kako slijedi.

Uroš Šuvaković: „Kada je bilo jasno da će NATO pakt doneti, mislim da će izvršiti agresiju na Saveznu Republiku Jugoslavije 99.-te godine, Vi ste imali telo, Vrhovni savet odbrane, kojim je predsedavao predsednik Savezne Republike Jugoslavije, ali koji su sačinjavali i predsednik Srbije i predsednik Crne Gore i u čijem je radu učestvovao predsednik Savezne vlade. Takva je bila konstalacija tog tela. I treba da donesete odluku da proglašavate ratno stanje i da ćete da branite zemlju od agresije. Međutim, odluke o tome se donose konsenzusom. I Milo nikako neće da, ovaj, se složi s tim. A bez njegovog glasa ne možete ništa da uradite. E onda mu je postavljeno pitanje - Dobro, slažeš li se s tim, da ako budemo napadnuti treba da se branimo? I on je odgovorio - Pa slažem se. Nije mog'o drugačije. E sad vidite, kako je to otišlo daleko,

ta secesionistička ideologija koja se razvila u Crnoj Gori i to u delu rukovodstva koje je zapravo došlo na vlast sa idejom jedinstva sa Srbijom."

Novinarski tekst (OFF): „Ipak američki fokus je na Kosovu. Snažni albanski lobi praćen terorističkim akcijama OVK stvorio je pozitivnu klimu na zapadu za sve veće pritiske na Saveznu Republiku Jugoslaviju, koji će rezultirati agresijom i bombardovanjem u proleće 1999. godine. Iako su pravobitno ciljevi rasprostranjeni širom zemlje, urgencijama Mila Đukanovića, kroz održavanje kontakata sa Širakom i Clintonom, vazdušni udari na teritoriju Crne Gore su bili ograničeni na selektivne ciljeve koji su bili pod kontrolom Vojske Jugoslavije, odnosno u kojima su se nalazili mahom Srbi.

Sa druge strane, Đukanović je posticao dezerterstvo među stanovništvom, ali čak i pored toga, odaziv mladića iz Crne Gore za odlazak na Kosovo i odbranu kasarne na Košarama bio je ogroman."

U nastavku je emitovan snimak sa, kako je naznačeno na ekranu, jugoslovensko-albanske granice -- karaula Gorožup.

Vojnik 1: „Mi ne bježimo, možemo samo da idemo naprijed, a nazad nikako. Evo i on je baš isto iz Crne Gore. Ima nas tu oko, jedno šest, sedam."

Milovan Drecun (novinar): „Jeste vi martovac isto?"

Vojnik 2: „Jesam, jesam, ja sam martovac, isto."

Milovan Drecun: „A odakle ste?"

Vojnik 2: „Rođen sam 7.3.1977. U Pljevljima sam rođen. Mogu reći isto da su otac i brat su mi bili na ratištu. Pa evo dođe vrijeme i ja da krenem njihovim stopama. Sudbina takva."

Vojnik 1: „Ima volja dosta, ali samo bi trebali da ovome našem izdajniku, predsedniku Milu Đukanoviću da poručimo da vidi da mi Crnogorci nijesmo nikad bili izdajice, niti ćemo da budemo."

U nastavku je emitovana izjava ministra u Vladi Republike Srbije, Nikole Selakovića kako slijedi.

Nikola Selaković: „Vi kada pogledate sastav jedinica naših na teritoriji prištinskog korpusa, dakle treće armijske oblasti, kada vidite broj dobrovoljaca koji se iz Crne Gore prijavljivao za učešće u odbrani otadžbine i odbrani našeg Kosova i Metohije, Vi vidite da je, zaista, našem narodu u Crnoj Gori Kosova i Metohija."

Novinarski tekst (OFF): „Nakon više od dvadeset godina od bombardovanja Jugoslavije, na površinu su počeli da isplivavaju dokumenti u kojima se navodi cena Đukanovićeve izdaje zemlje i vrednost od pedeset pet miliona dolara. Nakon završetka bombardovanja nastavlja se agresivni put ka procesu nezavisnosti. Kraj 1999. godine ostaće upamćen kao trenutak kada je građanski rat u Crnoj Gori jedva izbegnut. Moć koju je stekao Milo Đukanović prevazilazila je republičke granice Crne Gore. Bilo je jasno, još tada, da se celokupna Crna Gora privatizuje te da zavisi isključivo od volje jednog čoveka. Antisrpska politika počinje sve više da uzima zamaha. Verovatno najzaslužnija osoba za eskalaciju antisrpskog koncepta u crnogorskoj državnoj bezbednosti bio je Vukašin Maraš, nekadašnji načelnik službe državne bezbednosti i istaknuti funkcioner DPS-a, jedan od najbližih saradnika Mila Đukanovića. Isti taj Maraš je ostao upamćen po svojoj izjavi iz leta 1999. godine da će uhapsiti svakog saveznog policajca koji se bude našao na teritoriji Crne Gore."

U nastavku je emitovana izjava Žarka Popovića kako slijedi.

Žarko Popović: „Mi, radeći u službi bezbednosti, osetili smo to da se polako oni distanciraju od nas. Jedno vrijeme su oni nama odgovarali na neke naše zamolnice, depeše oko provere nekih ljudi i tako dalje, jel' dobar deo tih kriminalnih aktivnosti Crne Gore se prelio u Srbiju. Oni su nam, u početku, malo odgovarali i kasnije su totalno se distancirali od nas. Uopšte nisu hteli da saraduju sa nama."

Novinarski tekst (OFF): „Naime, postojao je predlog o uvođenju Savezne policije koja bi imala ingerencije da prati bezbednosnu situaciju na teritoriji čitave zemlje. Međutim, strah

Đukanovića da bi mogao biti uhapšen stvara otpor prema ovom predlogu i ujedno agresivne reakcije brojnih državnih funkcionera u Podgorici. Stoga je vojska pokušala da uspostavi kontrolu nad Đukanovićevim ilegalnim akcijama šverca i stvaranja države u državi. U prilog tome, odlukom Saveznog ministra odbrane Pavla Bulatovića i Saveznog premijera Momira Bulatovića, formiran je 7. bataljon pri vojsci Jugoslavije koji je predstavljao protivtežu Milovoj policiji koja je sprovodila teror pod komandom Vukašina Maraša.“

U nastavku je emitovana izjava predsjednika Pokreta za promjene Nebojše Medojevića kako slijedi.

Nebojša Medojević: „Počeo je lov na političke funkcionere DPS-a koji je trajao skoro godinu dana, godinu i po dana. I tu je, dakle se, tu upravo (nerazumljivo) DPS-u je pokazao da je Đukanović bio favorit zapadnih službi, a zapadne službe kada imaju svoje specijalne operacije vrlo rado i vrlo često koriste lokalne kriminalce, mafijaše za svoje specijalne operacije. I to je tada, upravo, počeo propast Crne Gore i kriminalizacija Crne Gore kroz unutrašnji sukob koji je Milo dobio, opet da kažemo uz podršku Demokratske stranke iz Beograda. S druge strane, vojska je ovdje u ratnom stanju imala svoj taj 7 bataljon, jednu specijalnu jedinicu vojne policije koja je naravno sprovodila naređenja koje je dobijala iz centralne komande. Mnogo rezervista se iz Crne Gore tada uključilo u vojne operacije vojske SRJ, tako da je bila veoma napeta situacija, jer je bilo unutrašnjeg otpora od strane vlasti Đukanovića, koji je već tada bio vrbovan od zapadnih službi, a s druge strane, savezni organi su u uslovima rata imali ovašćenja, imali vlast na određenim dijelovima bezvjednosno-vojnog aparata u Crnoj Gori i, Bogu hvala, nije došlo do nekih sukoba.“

Novinarski tekst (OFF): „Sedmi bataljon od oko 1.300 pripadnika suštinski vojne policije su činili dobro obučeni i čestiti vojnici koji su predstavljali jedini instrument kontrole Savezne države nad sve izraženijim separatističkim težnjama Mila Đukanovića, a njegovo osnivanje se vezuje isključivo za sprečavanje planiranog NATO desanta na teritoriju Crne Gore koji je planiran nakon potpisivanja Kumminovskog sporazuma. Ukinut je odlukom Vojislava Koštunice i Zorana Žižića 2001. godine usled snažnog pritiska Mila Đukanovića, a nakon intervencije u vezi sa pobunom Albanaca u Preševu, Bujanovcu i Medveđi.

Krajem 1999. godine pokreće se i agresivna medijska i politička kampanja protiv tek uspostavljenog TV kanala YU-Info i dnevnog lista 'Dan'. Paralelno sa tom kampanjom dolazi do ekonomskog i finansijskog šoka. Dana 2. novembra 1999. godine uvodi se nemačka marka kao paravaluta u Crnoj Gori, čime se vrši osamostaljenje carinskog i spoljnotrgovinskog režima. Sve se realizuje uz pomoć Dojčke banke, koja je tehnički sprovedla celokupni proces i doslovno kamione pune maraka dopremila u Podgoricu. Ovim postupkom narušava se vrednost jugoslovenskog dinara i ujedno stvara bimonetarni sistem u jednoj zemlji.“

Nakon toga je emitovana izjava zamjenika Saveznog premijera SRJ (1994-2000), Nikole Šainovića kako slijedi.

Nikola Šainović: „Najveći balon se ispusti na malu rupu, kad iglom samo ubodete, on izduva. Tako isto i monetarni poreski sistem u jednoj državi, ako otvorite rupu na jednom mestu, znači Crna Gora postaje, tako da kažem, izborna mesto za takve vrste poslova koji se događaju u Srbiji, a oni su, znači sad dvadeset puta veći deo ekonomije, odlazi u Crnu Goru da posluje i njima pravi dodatan ogroman prihod. I Milo dolazi na ideju koju objavljuje na Skupštini, da ima ideju da proglasi Crnu Goru za poreski raj, kao na Kajmanska ostrva.“

Novinarski tekst (OFF): „Od 1. januara 2001. godine nemačka marka i zvanično postaje jedino platežno sredstvo u Crnoj Gori, čime se stvara svojevrsni monetarni apsurd unutar Savezne Republike Jugoslavije. Od ovog momenta postalo je jasno da je samo pitanje vremena kada će se definitivno oslabiti sve savezne institucije, čime će se stvoriti i konačni uslovi za razdruživanje zajedničke države.“

Vrhunac krize se odvija 8. decembra na podgoričkom aerodromu Golubovci, kada je zamalo došlo do oružanog sukoba između Vojske Jugoslavije i MUP-a Crne Gore. Naime, u središtu sukoba našao se objekat za nepoznatu namenu, za koji su vlasti u Podgorici naveli da se radi

o običnom hangaru za avione, a kojem opet niko nije smeo da priđe. Na osnovu obaveštajnih podataka ustanovljeno je da se radi o takozvanom uskom grlu za šverc i ulaznu poziciju za obaveštajne i subverzivne aktivnosti koje su sprovedene na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije. Sukob je za dlaku izbegnut, ali kriza između vojske i republičkih vlasti Crne Gore je nastavljena. Uspostavljena je apsolutna kontrola nad crnogorskim nebom od strane Vojske Jugoslavije uz pretnju obaranja svake nenajavljene letelice. Svojim zapaljivim izjavama Vukašin Maraš je pokušao da izazove sukobe kako bi se predstavila agresija jugoslovenske vojske na Crnu Goru.

Prema informacijama do kojih je došao Centar za društvenu stabilnost, Maraš je lično organizovao nekoliko likvidacija koje je sprovodio nekadašnji visoki funkcioner SDB-a Crne Gore, Darko Raspopović Beli. Tako se Maraš povezuje sa likvidacijama urednika opozicionog lista 'Dan', Duška Jovanovića, kao i Slavoljuba Ščekića, načelnika Uprave za opšte suzbijanje kriminaliteta MUP-a Crne Gore, koji je došao do ključnih tragova koji povezuju likvidaciju Jovanovića sa Marašem i Đukanovićem. Verovatno najpoznatije ubistvo koje se povezuje sa Milom Đukanovićem jeste atentat na Pavla Bulatovića, Saveznog ministra odbrane Savezne Republike Jugoslavije, 7. februara 2000. godine."

U nastavku je emitovana izjava Žarka Popovića kako slijedi.

Žarko Popović: „Pokojni ministar odbrane Pavle Bulatović je jednom prilikom ušao u direktan sukob sa Milom Đukanovićem. Pavle Bulatović je bio, što bi rekli, čovek koji je zagovarao opstanak Jugoslavije, bio je prosrpski orijentisan, odnosno da kažemo državne zajednice Srbije i Crne Gore, kako će se ona zvati, da li Savezna Republika Jugoslavija, da li ovako, onako, ali uglavnom je zagovarao da to ostane jedna država u kojoj ćemo svi zajedno da živimo i čak je Milu Đukanoviću jednom prilikom i zapretio, kao ministar odbrane, da će svojim ratnim brodovima jugoslovenske ratne mornarice na moru da mu sve te glisere potopi."

U nastavku je emitovana izjava predsjednika Pokreta za promjene Nebojše Medojevića kako slijedi.

Nebojša Medojević: „To je bilo nesumljivo političko ubistvo, tragovi vode ka vrhu crnogorskog režima. Ako gledate motive, jasno je da su... upravo govorimo, to je taj period gdje je crnogorska mafija izdominirala ili crnogorska služba državne bezbjednosti u saradnji sa dijelovima Srpske službe bezbjednosti koje su kontrolisali zapadni faktori. To je djelovalo kao jedna cijelina i jednostavno organizovani kriminal u Srbiji eksplodirao. Tada se pojavljuju i otpadnici u jedinici JSO, tada se povezuju specijalci sa mafijom, službene značke, heroin stiže preko Crne Gore, preko Rožaja, u Beograd, dalje ka Evropi, povezuju se kriminalne strukture, mafijaške strukture, počinju ubistva i u Beogradu, likvidacije zemunskog klana, što je na kraju rezultiralo i ubistvom premijera Đinđića."

U nastavku je emitovana izjava profesora Ustavnog prava, prof. dr Vladana Petrova kako slijedi.

Vladan Petrov: „Kada su i izvršene određene promene Ustava SRJ iz 1992. godine, koje su između ostalog dovele, da podsetim, pogotovo mlađe gledaoce, i do neposrednih izbora predsjednika SRJ, na kojima se upravo i desilo ono što se desilo i što je... kasnije kvalifikovano kao poraz Slobodana Miloševića, iako nikada zvanični rezultati tih izbora nisu bili utvrđeni i proglašeni, objavljeni. Te promene koje su se tada desile u leto 2000.-te godine, bile su poslednji pokušaj da se održi nekakva zajednica i bili su poslednji pokušaj da se, pre svega, neki naši unutrašnji politički faktori održe kakvu takvu kontrolu nad zajedničkom državom. Poslije 2000. odnosno već u dugoj polovini 2000.-te godine ili kako se to popularno kaže, poslije 5. oktobra, okolnosti su se značajno promenile i spoljni faktor je imao daleko slobodnije i gotovo određene ruke da dejstvuje na ovim prostorima i praktično je bilo više nego jasno da, već tada, u onom suštinskom smislu država koja se sastoji od dve do tada republike članice i federalne jedinice ne postoji."

Novinarski tekst (OFF): „Ubrzo potom dolaze izbori za predsednika Savezne Republike Jugoslavije i ujedno uvod u neka nova dešavanja."

(Kraj prvog dijela)

Drugi dio dokumentarnog filma „Referendum, priča o izmišljenoj slobodi“:

Novinarski tekst (OFF): „Odnosi Podgorice i Beograda se naizgled popravljaju padom Slobodana Miloševića i sprovođenjem obojene revolucije 5. oktobra 2000. godine. Nestankom Miloševića sa političke scene, međunarodna zajednica počinje da gubi zainteresovanost za dešavanje u Jugoslaviji, ali i u sarnoj Crnoj Gori. Jedina briga ostaje kako rešiti pitanje Kosova i Metohije, koje se prema njihovom tumačenju vezuje sa rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija isključivo kroz postojanje Savezne Republike Jugoslavije.“

U nastavku je emitovana izjava profesora Ustavnog prava, prof. dr Vladana Petrova kako slijedi.

Vladan Petrov: „Onog momenta kada su se političke elite u Crnoj Gori i Srbiji razile i nakon petooktobarskih promena bili su stvoreni uslovi za, da tako kažemo, pripremanje završnog čina nečega što je još Badinterova komisija 1991. godine, ovaj, koncipirala kao osnovnu neku tezu ili postavku, a to je da se Jugoslavija raspada iznutra, odnosno da se Jugoslavija razlaže, dezintegriše na svoje sastavne delove.“

Novinarski tekst (OFF): „Đukanović je svestan da mora da identifikuje novog protivnika u Beogradu koji nije baš po volji zapada. Tokom 99.-te i 2000.-te godine izgradio je posebne i lične odnose sa Zoranom Đinđićem i Vukom Draškovićem, kojima je bio jatak tokom njihovog egzila i boravka zbog sukoba sa Miloševićem. Zato je Koštunica bio idealan politički target, najpre zbog svojih konzervativnih stavova i nesumnjivih veza sa Rusijom. Centar za društvenu stabilnost je prethodnih dana kontaktirao poslednjeg predsednika Savezne Republike Jugoslavije, ali je gospodin Koštunica odbio da govori za potrebe dokumentarnog filma jer, kako kaže, nije bio obavešten da se Crna Gora odcepila od Srbije niti za održavanje bilo kakvog referenduma.

Stoga, Đukanović kreće ofanzivno već 24. novembra 2000. godine, kada u Zagrebu, simbolično na Samitu zemalja Evropske unije, sa čelnicima država Zapadnog Balkana, po prvi put izjavljuje da Crna Gora i Srbija treba da nastave odvojeno evropski put, kao nezavisne zemlje, kao i da je održavanje referenduma o nezavisnosti skorija budućnost koja očekuje građane Crne Gore. Ovo predstavlja nastavak razgovora koji je vođen 11. jula u Dubrovniku, gde su pored domaćina Stipe Mesića gosti bili predsednici Slovenije, Češke i Crne Gore.

Separatistička retorika bloka okupljenog oko DPS-a se zadržava tokom kampanje za parlamentarne izbore sprovedene u proleće 2001. godine. Ti izbori su zabeležili rekordnu izlaznost, 81,8%. U tom trenutku dolazi do revizije biračkog spiska iz drugog kruga izbora 1997. godine na insistiranje Predraga Bulatovića. Time su izborne manipulacije predupređene, ali i pored toga lista 'Pobjeda je Crne Gore - Milo Đukanović' osvojila je pet hiljada glasova više od liste 'Zajedno za Jugoslaviju', što je opet daleko lošiji rezultat od prethodnih izbora, gdje je razlika iznosila gotovo četrdeset hiljada glasova. Uz brojne pregovore vođene sa ekstremnim Liberalnim savezom, Vučanović je 1. jula 2001. godine formirao manjinsku vladu koja je potrajala svega godinu dana. Naime, Liberalni savez je uslovio DPS da referendum o nezavisnosti mora biti održan u vremenskom periodu od godinu dana.

Do referenduma o nezavisnosti u navedenom roku nije došlo. Parlament Crne Gore je tokom 2001. godine pripremio Zakon o referendumu, ali u novembru nije usvojen, jer je procena međunarodne zajednice bila da nije još uvek trenutak za održavanje referenduma o nezavisnosti. Suštinska stvar je bila u tome što je pažnja sa Balkana sklonjena iz fokusa evropske i svetske javnosti. Miloševića više nije bilo, a sa Kosovom se nije znalo šta tačno raditi. Događaji od 11. septembra iz Njujorka su pažnju usmerili ka Iraku i Avganistanu. Otpočeli su pregovori Beograda i Podgorice o preoblikovanju državnog uređenja pod posredstvom tadašnjeg visokog predstavnika Evropske unije, Havijera Solane. Solana je tada predstavio koncept formiranja državne zajednice Srbije i Crne Gore sa početnim ciljem eliminisanja imena Savezna Republika Jugoslavija kako bi se napravio otklon od rezolucije

Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244, zbog potonje planiranih pregovora oko statusa Kosova i Metohije. Presudnu ulogu u komunikaciji između dve strane imao je prvi sekretar ambasade Velike Britanije u Beču, odnosno legendirani pripadnik obaveštajne službe, George Busby. Busby i Đukanović su uspostavili kontakt tokom Busbyjevog službovanja u Beogradu. Sagovornik Centra za društvenu stabilnost iz reda britanskih diplomata koji je želeo da ostane anoniman, istakao je da je Busby u svom izveštaju eksplicitno naveo da se sve nastavlja dalje po planu i da je Milo Đukanović pod kontrolom. Te da je u celu priču uključen posrednik koji je visoki službenik vlade Republike Srbije, koji se nalazi u neposrednom Đinđićevom okruženju.“

U nastavku je emitovana izjava istoričara, Aleksandra Rakovića kako slijedi.

Aleksandar Raković: „Đinđić je na jednom sastanku u Palati federacije rekao Đukanoviću, govorio Đukanoviću protiv nezavisne Crne Gore. Đinđić je imao razne faze, on je bio i za zajedničku državu s Republikom Srpskom čak. I to posle 95.-te godine. Ti snimci postoje. Znači da Srbija, Republika Srpska i Crna Gora stvore jedinstvenu srpsku državu. Znači, ne neku jugoslovensku, nego srpsku državu. I on nije bio za secesiju Crne Gore. Ali i on i Koštunica su bili nedorasli Đukanoviću u toj igri.“

Novinarski tekst (OFF): „Najviši predstavnici Savezne Republike Jugoslavije i njenih republika članica potpisali su 14. marta 2002. godine Beogradski sporazum o budućem državnom ustrojstvu, kojim je bilo definisano da naziv nove državne zajednice bude Srbija i Crna Gora.“

U nastavku je emitovana izjava lidera Pokreta za zajedničku državu, Predraga Bulatovića kako slijedi.

Predrag Bulatović: „Očigledno je on u sebi sadržao neke elemente koji su doveli do referenduma, ali u Ustavnoj povelji i u Beogradskom sporazumu je pisalo - Dvije godine nakon Beogradskog sporazuma, neposredni savezni izbor, a posle tri godine može se govoriti o referendumu. Centralno pitanje je, a će su neposredni savezni izbori? I to je ključ. Ne Beogradski sporazum, nego ključ.“

Novinarski tekst (OFF): „Zajednički organi te države postali su skupština, predsednik, savet ministara i sud, a sa druge strane, svaka od republika imala je posebne valute, držišta i carine sa obavezom da harmonizuju svoje ekonomske sisteme po standardima Evropske unije. U Palati federacije sporazum su potpisali Javier Solana, visoki predstavnik Evropske unije za spoljnu politiku i bezbednost, Vojislav Koštunica, tadašnji predsednik Savezne Republike Jugoslavije, Milo Đukanović, crnogorski predsednik, zatim Zoran Đinđić i Filip Vujanović, srpski i crnogorski premijeri, kao i Miroljub Labus, podpredsednik savezne vlade. Prvi i jedini predsednik nove državne zajednice bio je Svetozar Marović. Zoran Đinđić je izračunao da će nova državna zajednica biti jeftinija i funkcionalnija, dok je Koštunica ocenio da je na početku novog veka ovo zaista novi početak odnosa Srbije i Crne Gore. Na prvi mah reklo bi se da je citirao Mesićevu čuvenu rečenicu. I bio je u pravu. Ovaj novi početak je bio zapravo početak kraja, Jugoslavije više nema. Poslednji konci koji su vezivali dve republike polako popuštaju i pucaju.“

U nastavku je emitovana izjava profesora Ustavnog prava, prof. dr Vladana Petrova kako slijedi.

Vladan Petrov: „To je bilo, opet da upotrebim reč profesora Ratka Markovića, to je bila ustvari jedna državna zajednica, odnosno jedna ugovorna tvorevina sa raskidnim uslovom. Jedan, zaista, provizorijum, kako je on još tvrdio, sa pridržajem opoziva. Dakle, ulazite u nešto što je nova tvorevina, građani se o tome nisu izjasnili, nisu se pitali, neko drugi je tu zajednicu sklepaio. U skladu sa logikom i jednom rečenicom Čerčilovom, čini mi se, baš je njih bilo briga u kakvoj zajednici će da žive oni, neki drugi, kad sami ti koji su tu zajednicu pravili neće živeti u njoj.“

Novinarski tekst (OFF): „Iako je Đukanović opet izašao kao pobednik iz bitke sa nesposobnim političkim rukovodstvom Republike Srbije, nezadovoljstvo je u Crnoj Gori kulminiralo padom Vujanovićeve manjinske vlade i raspisivanjem novih parlamentarnih izbora 2002. godine. Tih

dana pojavili su se i prvi javno vidljivi incidenti na sportskim dešavanjima, a verovatno je najizraženiji primer rukometne utakmice finala play-off-a Jugoslavije između Lovćena i Partizana, u kojoj su Beograđani odneli tesnu pobedu na Cetinju i postali prvaci države.

Politička kriza u Crnoj Gori je rešena parlamentarnim izborima koji su održani 20. oktobra 2002. godine. Koalicija DPS-a i SDP-a je osvojila trideset devet mandata, koliko je bilo potrebno za formiranje vlade, ali su pragmatično uključili i manjinsku albansku stranku DUA.

U međuvremenu, paralelno u Beogradu i Podgorici su krenule pripreme za pisanje ustavne povelje nove državne zajednice. Beogradskim sporazumom predviđeno je da Ustavna komisija, čije članove delegiraju Savezna i Skupštine Srbije i Crne Gore, izradi Ustavnu povelju koja će predstavljati najviši pravni akt buduće državne zajednice. Predviđeno je da tekst tog akta usvajaju prvo republičke, a potom i Savezna skupština. Dokument je usvojen u Saveznoj skupštini 4. februara 2003. godine u Beogradu. U okviru Ustavne povelje Državne zajednice Srbije i Crne Gore uneto je više odredbi kojima je dodatno oslabljeno jedinstvo dve republike. Esencijalni deo je predstavljao član 60, gde je dozvoljeno da se nakon isteka perioda od tri godine, odnosno od 2006. godine, može pokrenuti postupak promene državnog statusa, odnosno istupanje iz državne zajednice. Ovim je definitivno trasiran i vremenski određen put ka secesiji Crne Gore. Ono što je važno naglasiti jeste da je Evropska unija prvobitno insistirala na vremenskom periodu od devet godina zbog nepoznatog statusa Kosova i Metohije."

U nastavku je emitovana izjava istoričara, Aleksandra Rakovića kako slijedi.

Aleksandar Raković: „Pri tome ono što je u Rambujeu bilo dato kao mogućnost tzv. Kosovu ocepđenje za tri godine nakon nekog sporazuma, a pošto to Milošević nije prihvatio, sada je u Crnoj Gori prihvaćeno ustvari tim beogradskim sporazumom, a to je da Crna Gori ima pravo na secesiju nakon tri godine u državnoj zajednici Srbije i Crna Gora. Dakle, taj model je ustvari opstao. Opstao je taj model, ultimatum iz Rambujea oko referenduma.“

U nastavku je emitovana izjava ministra u Vladi Republike Srbije, Nikole Selakovića kako slijedi.

Nikola Selaković: „Beogradski sporazum je politički akt, politički sporazum. Političkim sporazumom povučen je korak koji je bio u potpunosti suprotan odredbama Ustava Savezne Republike Jugoslavije iz 1992. godine. Naš Ustav iz 92. godine nije prepoznavao mogućnost napuštanja federacije od strane jedne republike članice. Morali ste da uđete u postupak za izmenu Ustava, gdje su bili postavljeni posebni kvalifikovani uslovi za izvršenje promene tih članova Ustava, da biste prekomponovali našu saveznu tadašnju državu.“

U nastavku je emitovana izjava profesora Ustavnog prava, prof. dr Vladana Petrova kako slijedi.

Vladan Petrov: „Jugoslavija je prestala da postoji definitivno 1992. godine. Savezna Republika Jugoslavija koju su neki nazivali trećom ili malom Jugoslavijom, to već nije bila. A ova državna zajednica svakako nije bila. To je bila prosto tvorevina koja je trebalo samo da stvori ustavne i političke uslove da se desi taj referendum u Crnoj Gori.“

Novinarski tekst (OFF): „Najkontroverzniji deo povelje bio je deo o vojsci, članovi 54 do 58, u čijem sačinjavanju je direktno učestvovao profesor Fakulteta političkih nauka, Miroslav Hadžić, osnivač Beogradskog centra za bezbednosnu politiku, čiji lik i delo se vezuje za rad stranih obaveštanih službi na prostoru Savezne Republike Jugoslavije, zbog čega je i tokom bombardovanja u aprilu 1999. godine lišen slobode. Kroz degradaciju Vojske Srbije i Crne Gore, odnosno samog komandnog jedinstva, bitno su olakšane separatističke aktivnosti tadašnjeg kriminalnog režima u Podgorici. Ubrzano usvajanje ustavne povelje Đukanović je realizovao zahvaljujući pritiscima nad Kuštunicom koje je vršio Mauricio Massari, stalni predstavnik Italije prije Ujedinjenim nacijama. Zbog njegove saradljivosti, svega mesec dana kasnije nakon ubistva Đinđića, Massari je bukvalno zaštitio Kušunicu od hapšenja zbog potencijalne umešanosti u organizaciju atentata premijera pod izgovorom da ne dođu radikali na vlast.“

Pored toga, Mauricio Massari je odigrao presudnu ulogu u pomaganju crnogorskom rukovodstvu rešavanja veoma burne afere trgovine ljudima u slučaju moldavske državljanke Svetlane Čebotarenko. Ova Moldavka je novembra 2002. godine optužila tadašnjeg zamenika državnog tužioca Crne Gore, kao i još trojicu crnogorskih državljana, da su njome trgovali i seksualno je zlostavljali, pri čemu su se kao seksualni korisnici pominjali najviši državni funkcioneri Crne Gore. Prvobitno je Đukanović saslušan kao svedok, a slučaj je potom obustavljen, nakon što je nadležni državni tužilac odustao od krivičnog gonjenja osumnjičenih usled tobože nedostatka dokaza. Čebotarenko je deportovana van Crne Gore i u odsustvu osuđena za navodno davanje lažnog iskaza.

Ubistvo Zorana Đinđića predstavljalo je šok za celokupnu političku scenu. U momentu kada je vladao haos u Nemanjinoj 11, na vratima vlade pojavio se jedan čovek da prvi izjavi savučesće. Bio je to Milo Đukanović, koji je doletao avionom koji mu je simbolično kupio Slobodan Milošević sredinom 90.-tih na zahtev Momira Bulatovića kako više ne bi kasnili na sastanke u Beogradu. Prema rečima svedoka koji su se našli tog momenta u zgradi vlade, Đukanović je došao na poziv visoko pozicioniranog državnog službenika koji se nešto pre toga vratio u vladu posle višemesečnog odsustva. Prerhodno postignutim dogovorom mesto ministra odbrane u Veću ministara trebao je da preuzme Zoran Živković. Međutim, usled novih okolnosti Živković postaje novi premijer, dok je na mesto ministra odbrane došao Boris Tadić. Naime, oko ovog transfera postignut je dogovor na sastanku na kojem su učestovali Živković, Vilijam Mondgomeri, Ljubomir i Boris Tadić.

U isto vreme u Crnoj Gori čitavu situaciju i atmosferu je dodatno podstakla vest da je u julu 2003. godine tužilaštvo u Napulju i Bariju izdalo nalog za hapšenje Đukanovića pod optužbom za kriminalno udruživanje u cilju međunarodnog šverca cigareta koji je vršen od 1994. do 2002. godine. Prema informacijama do kojih je došao Centar za društvenu stabilnost u razgovoru sa izvorima bliskim pomenutom tužilaštvu, sudija Đuzepe Šelzi je vodio istragu od 1997. do 2003. godine. Nakon što mu je dopremljen poslednji deo slagalice koji se sastojao od devedeset fascikli dopremljenih iz Ciriha blindiranim automobilom, naređeno je hapšenje preko trideset osoba, među kojima se nalazio i predsednik Crne Gore Milo Đukanović. Prema navodima italijanskog tužilaštva procenjuje se da je oko petsto miliona evra od ovog posla bilo deponovano na računima u kiparskim bankama, a deo tog novca investiran nazad u Crnu Goru i na taj način kolokvijalno rečeno opran. Sam postupak je na kraju 2009. godine zvanično obustavljen i arhiviran bez suđenja Đukanoviću, dok su ostali crnogorski i srpski državljani koji su bili osumnjičeni pravosnažno oslobođeni optužbi pred sudom u Bariju."

U nastavku je emitovana izjava predsednika Pokreta za promjene Nebojše Medojevića kako slijedi.

Nebojša Medojević: „Ja stalno pokušavam da objašnjavam geopolitika i geostrategija na Balkanu kada je Crna Gora u pitanju je direktno vezana za nastanak i razvoj toga transnacionalnog organizovanog kriminala. Ja sam to nazivao u parlamentu Balkanskom konfederacijom organizovanog kriminala. Konfederacijom krupne politike, krupnog kriminala, krupnog kapitala uz, da kažem, lobiste koji su plaćeni novcem od tog transnacionalnog kriminala. Dakle, novac njemu nije bio problem. Od šverca su samo 1999, 2000. i 2001. po istrazi Šelzija, tužioca iz Italije, oni su iznijeli iz Crne Gore keš, milijardu i sedamsto miliona maraka."

Novinarski tekst (OFF): Na putu ka trasiranju nezavisnosti Đukanović je bio aktivni učesnik u nizu afera iz kojih su finansirane separatističke aktivnosti. Jedna od njih je i privatizacija Telekom Crne Gore. Naime, u martu 2005. godine Magyar Telekom, podružnica nemačkog Deutsche Telekom, isplatio je oko 7,3 miliona evra preko četiri lažna konsultanska ugovora sa off-shore kompanijama, sa ciljem da se osigura kupovina Telekom Crne Gore pod povoljnim uslovima i ukloni konkurencija u tom pogledu. Aferu je otkrila Američka komisija za hartije od vrednosti i Ministarstvo pravde SAD-a koji su pokrenuli istragu. Sa ovim poslovima u vezu je dovedena i advokatica Ana Đukanović, sestra Mila Đukanovića. Istraga je obustavljena 2011. godine tako što su pomenute dve kompanije priznale da su podmićivale

državne funkcionere u Crnoj Gori i Makedoniji, te platile kaznu u vrednosti od devedeset pet miliona evra. Prošle 2025. godine, specijalno državno tužilaštvo u Crnoj Gori je zvanično odbacilo sve optužbe protiv lica umešanih u navedene finansijske manverzacije, zbog zastarelosti slučaja.

Iste godine u Beogradu se dešava takozvana afera 'Pancir' oko, navodno štetnog, ugovora po vojsku Srbije i Crne Gore, koji je podrazumevao nabavku neosnovano veće količine vojne opreme od kompanije Mileta Dragića. U javnosti su optužbe usmerene ka predsedniku državne zajednice Svetozaru Maroviću, koji je prema svedočenjima Mlađana Dinkića trebao da prihoduje 5% ukupne vrednosti transakcije. Ovaj svojevrsni dupli pas koji su odigrali Dinkić i Đukanović imao je za cilj diskreditaciju vojske Srbije i Crne Gore, koja je već bila poljuljana nakon tragičnog incidenta u oktobru 2004. godine, u kojem su pod nedovoljno razjašnjenim okolnostima stradala dvojica gardista u tajnom vojnom objektu Karaš, u Topčideru. Afera 'Pancir' je dovela do smene tadašnjeg ministra odbrane Srbije i Crne Gore, Prvoslava Davinića.

Paralelno sa unutar političkim aktivnostima Đukanović je snažno radio na lobiranju kod drugih država za podršku crnogorske nezavisnosti. Na prvom mestu je obezbedio najvažniju podršku, podršku Kongresa SAD-a. Na tom putu je koristio usluge američkih obaveštajnih struktura, među kojima je i nekadašnji direktor OCK za Istočnu Evropu pri Centru za strateške i međunarodne studije u Vašingtonu, Janoš Bugajski, blizak saradnik CIA-e. Pored njega, Đukanović se u leto 2003. godine susreo i sa kineskim premijerom Ben Jiabijem. Ovaj sastanak je protumačen tako da je kineski državni vrh prihvatio kao izvesnu realnost izdvajanje Crne Gore iz državne zajednice. Poređenja radi, to bi otprilike danas izgledalo kao kada bi u zvaničnu posetu Republici Srbiji došao predstavnik Tajvana."

U nastavku je emitovana izjava istoričara, Aleksandra Rakovića kako slijedi.

Aleksandar Raković: „Kada je Đukanović otišao u London na neki sastanak sa Sorošem, da se s tog sastanka vratio i da je Maroviću, Vujinoviću rekao da, sa zajedničkom državom, treba završiti i da Crna Gora treba da se odcepi. To je u dvojicu zbunilo, ali oni su pratili tu politiku. Oni su pratili tu Đukanovićevu politiku. Marović se pokajao zbog toga. Naravno, ima i lične razloge zbog kojih se pokajao. Ali se pokajao. Nije nama neka satisfakcija što se on pokajao, ali s druge strane nije ni... pokajao se i Đilas što je stvorio tzv. crnogorsku naciju, pa se vratio u Srbe. I Marović se vratio u Srbe."

Novinarski tekst (OFF): „Kada govorimo o albanskom faktoru, potrebno je istaći da su podršku nezavisnosti Crne Gore tokom 2003. godine pružili predstavnici albanskog ekstremističkog udruženja, Albansko-američkog nacionalnog saveta, Richard Lukaj i Martin Vuljaj, koji su se sastali sa Đukanovićem. Iste godine, u aprilu, u Budvi, Đukanović je održao konspirativni sastanak sa vođom terorističke OVK Hašimom Tačijem i tadašnjim šefom UNMIK-a Mihajlom Štajnerom, na kojem je dogovoreno da se naprave dokumenti za hiljade Albanaca sa Kosova i Metohije i dijaspore, koji će na predstojećem referendumu podržati secesiju Crne Gore. U prilog tome svedoči i izjava za medije data 2011. godine od strane Namera Keljmendija iz Ulcinja, koji je lično organizovao finansijsku i operativnu logistiku za albanske glasače na referendumu.

Naser Keljmendi: „Negde smo loš irali, negde smo organizovali prevoz."

Voditeljka (OFF): „Da, s koliko novca ste pomogli kampanju?"

Naser Keljmendi: „Pa da Vam kažem, normala, neka, znači, nije nešto da bi moglo da odskačemo."

Voditeljka (OFF): „Jel' to neko tražio od Vas ili ste sami?"

Naser Keljmendi: „Ne, ja sam to sam."

Novinarski tekst (OFF): „Ipak najznačajniju diplomatsku i finansijsku podršku crnogorskoj nezavisnosti pružila je Rusija. Ovakvoj poziciji Crne Gore najviše su doprinele diplomatske aktivnosti i lobiranje tadašnjeg Đukanovićevog bliskog saradnika Milana Roćena, koji je od

2004. godine obavijao dužnost ambasadora Srbije i Crne Gore u Moskvi. U prilog tome svedoči snimljeni razgovor između Roćena i ruskog oligarha, Olega Deripaske."

EKSKLUZIVNO: Tajni razgovori Roćena i Deripaske za otcjepljenje Crne Gore

Milan Roćen: „Bogu hvala, što je ispalo sve tako. Slušaj, ne zovem te tim povodom, nego je juče Đukanović telefonirao meni, znaš... Vi ste razgovarali o našem zajedničkom drugu, Piteru Manku."

Oleg Deripaska: „Da..."

Milan Roćen: „On je zamolio... Znaš... Danas je sastanak Kontakt grupe u Londonu..."

Oleg Deripaska: „Da..."

Milan Roćen: „I tamo se sastaju predstavnici svih zemalja, članica Kontakt grupe, Venecijanske komisije, OEBS-a i drugi..."

Oleg Deripaska: „Da..."

Milan Roćen: „I Evropa nas neće da ostavi na miru. U najskorije vrijeme će nas žešće pritiskati. I sada hoće da na Crnu Goru, znaš da primijene to, znaš, poznato, kao za Kosovo: standardi, a potom status. Shvataš? I naprosto žele da nešto zasmetaju po pitanju referenduma. Jedini, ko tu može pomoći, ja sam juče bio u MID-u (Ministarstvo spoljnih poslova), tamo sa nekim mojim iz MID-a razgovarao, to mogu oni s druge strane okeana."

Oleg Deripaska: „Ko?"

Milan Roćen: „Amerikanci, znaš... Oni mogu, možda, pomoći u tome... Dakle, Đukanović mi je telefonirao juče i rekao da ste vi razgovarali o mogućem susretu s Piterom Mankom, ali je on zamolio, dok se to ne desi, možda li mu ti telefonirati da bi on telefonirao nekome tamo u Vašingtonu, i iskoristio svoje veze, ili da popriča sa nekim na tu temu, ili je Đukanović spreman da doleti na par sati u Vašington da se sretne sa nekim da bi objasnio našu poziciju u tom smislu, naprosto. I ako to tebi odgovara. "

Oleg Deripaska: „Dobro, naši su se tamo već probudili, zar ne?"

Milan Roćen: „Ne znam, još je vjerovatno rano. Još je rano."

Oleg Deripaska: „Probaću, odradiću."

Milan Roćen: „Ako je to izvodljivo. Đukanović, znači, u međuvremenu... (nerazumljivo) Hvala ti, dragi moj, izvini, praštaj što mi tebe ovako nešto stalno zivkamo... Znači, čekam da me nazoveš..."

Oleg Deripaska: „Da..."

Milan Roćen: „Hvala... Sve najbolje... Do viđenja."

U nastavku je emitovana izjava predsjednika Pokreta za promjene Nebojše Medojevića kako slijedi.

Nebojša Medojević: „Rusi su samo tražili da Crna Gora ne bude članica NATO, ne da ne bude članica Evropske unije. Nisu imali nikakav problem sa Evropskom unijom. Đukanović nije imao podršku Amerike i Velike Britanije za nezavisnost, našao je u Rusiji i napravio, da kažem, taj savez gdje su oni zaista i politički i bezbjednosno i vojno i na nivou geostrategije, podržali crnogorsku nezavisnost, bili, ja mislim, druga ili treća država koja je priznala crnogorsku nezavisnost, mislim da je Island prvi, a, ovaj 2007. i 2008. mi smo bili preplavljeni novcem iz Rusije do te mjere, da je to izazvalo i recesiju zbog pregrijavanja."

U nastavku je emitovana izjava ministra u Vladi Republike Srbije, Nikole Selakovića kako slijedi.

Nikola Selaković: „Milan Roćen, kao, nakon toga, neko ko je bio ministar spoljnih poslova Crne Gore, savetnik za spoljnu politiku Mila Đukanovića, dakle, pre toga odlazi na ambasaduru, to jest na ambasadorsko mesto u Moskvu. Najefektniji lobi sprovodi se, upravo, u Ruskoj federaciji. I uloga Ruske federacije u državnom osamostaljenju Crne Gore 2006. godine, ili

ako hoćete da kažem u razdvajanju Crne Gore i Srbije, ostaje nešto o čemu tek treba da se piše i da se priča i da se izučava.”

Novinarski tekst (OFF): „Oleg Deripaska je u julu 2005. godine kupio većinski paket akcija Kombinata aluminijum u Podgorici za četrdeset osam miliona evra i na taj način finansijski bitno doprineo organizaciji nadolazećeg referenduma. Osim toga, Roćen je u navedenom periodu, zajedno sa tadašnjim ministrom za vanredne situacije Ruske federacije Sergejom Šojguom, bio kopredsednik Udruženja crnogorsko-ruskog prijateljstva i na taj način ostvario biisku saradnju sa ruskim privrednicima, ali i kontakte sa najvišim predstavnicima državne administracije. Prema informacijama do kojih je došao Centar za društvenu stabilnost, ruska tzv. pomoć privredi Crne Gore iznosila je trista miliona američkih dolara, od čega je prilikom jedne posete Rusiji, Đukanović lično doneo trideset miliona koji su bili namenjeni sprovođenju kampanje za osamostaljenje Crne Gore uoči referenduma 2006. godine. Takođe, Centar za društvenu stabilnost je došao do informacije da je u razgovoru Džordža Buša mlađeg i Vladimira Putina postignut dogovor u kome se Vašington i Moskva neće protiviti nezavisnosti Crne Gore. Ovo potvrđuje i sam američki ambasador u Beogradu, William Montgomery, koji navodi da je stav State Departmenta da državna zajednica Srbije i Crna Gore nema perspektivu, te da će njena budućnost isključivo zavisiti od dogovora Vašingtona i Moskve, kao i od samog stava Evropske unije.

Kraj 2004. i početak 2005. godine protekao je u nadmudrivanju Beograda i Podgorice u vezi sa održavanjem neposrednih izbora za Skupštinu Srbije i Crne Gore, koji su Ustavnom poveljom bili predviđeni za mart 2005. godine, na čemu je posebno insistirala vlada Republike Srbije. Skupština Srbije i Crne Gore je bila jednodomno predstavničko telo državne zajednice koje je činilo 136 poslanika, i to 91 iz Srbije i 35 iz Crne Gore. Poslanike su birali građani neposredno na izborima, ali su poslanici za prvi dvogodišnji saziv Skupštine izabrani od strane Skupština država članica. Nastojeći da izbegne izbore koji bi ga dodatno vezali za državnu zajednicu, ali ujedno i eventualno pokazali da ne postoji većinska spremnost za odcepljenje, Đukanović je pokušao da pridobije međunarodnu zajednicu, odnosno vodeće zemlje Evropske unije. Odlukom Brisela da evrointegracije Srbije i Crne Gore treba posmatrati kroz prizmu dva koloseka, poslat je odgovarajući signal Podgorici da je prepoznata Đukanovićeva inicijativa.

Stoga je u aprilu 2005. godine uz posredovanje Haviere Solane potpisan sporazum o rešavanju ustavnog zastoja kojim su produženi mandati saveznih poslanika. Takođe, dogovoreno je da obe države članice zajednice uspostave saradnju sa Evropskom unijom kako bi se za referendum obezbedila pravila koja su na osnovama međunarodno priznatih demokratskih standarda. Potpisnici pomenutog sporazuma su pored Solane bili: Boris Tadić, Vojslav Koštunica, Milo Đukanović, Filip Vujanović i Svetozar Marović kao predsednik državne zajednice Srbije i Crne Gore. Sa ovim sporazumom zvanično je i otpočela predreferendumska kampanja.”

U nastavku je emitovana izjava lidera Pokreta za zajedničku državu, Predraga Bulatovića kako slijedi.

Predrag Bulatović: „Za referendume u tom pitanju ne postoji međunarodni standard. Postoji samo jedna maglovita priča da mora da bude jasna većina. Šta je jasna većina?”

Novinarski tekst (OFF): „Na samom početku donošenja Zakona o referendumu, odnosno lex specialisa, izdvojila su se tri ključna pitanja. Prvo pitanje predstavljalo je pravo glasa na referendumu. Ovo pitanje je Đukanović nastojao da predupredi, te je zakonskim i ustavnim izmenama kao dodatni uslov za glasanje osim punoletstva i crnogorskog državljanstva uveden i takozvani rezidencijalni status, po kojem glasačko pravo ostvaruju samo državljani koji imaju najmanje dve godine prebivališta u Crnoj Gori. Na ovaj način je preko 200.000 crnogorskih državljana nastanjenih u Srbiji, koji su nesumnjivo bili orijentisani za zajedničku državu, izgubilo pravo učešća na referendumu. U tom periodu je bilo 480.000 upisanih glasača po rezidencijalnom kriterijumu, što znači da je još 50% njih izgubilo u startu pravo glasa.

U vezi sa ovim pitanjem, Evropska unija je nastojala da posreduje pošto opozicija na čelu sa Predragom Bulatovićem u Crnoj Gori nije prihvatila rezidencijalni status kao osnovni uslov, dok je DPS sa Đukanovićem na tome insistirao. Preporuke je trebala da donese Venecijanska komisija. Tadašnje političko rukovodstvo u Beogradu se nije preterano interesovalo za referendumska pitanja i definicije, te je dogovor prepustilo unutrašnjim dogovorima crnogorskih političara. Pored toga, važno je istaći da je opozicija tokom 2003. i 2004. godine bojkotovala rad Skupštine Crne Gore zbog ukidanja televizijskog direktnog prenosa sednica, jer je u tom trenutku vladala apsolutna medijska kontrola od strane Đukanovića, a u prilog tome govori i ubistvo urednika dnevnog lista 'Dan' Duška Jovanovića u maju 2004. godine. Tokom bojkota, DPS je iskoristio situaciju da se usvoje sadašnji simboli Crne Gore, čiji je idejni kreator bio Ranko Krivokapić. Tako se posle više vekova ukinula ponosna crnogorska trobojka, a za himnu uzeli stihovi ratnog zločinca i fašističkog kolaboratora Sekule Drljevića."

U nastavku je emitovana izjava predsjednika Demokratske narodne partije, Milana Kneževića kako slijedi.

Milan Knežević: „Meni je najdraža trobojka iz vremena Savezne Republike Jugoslavije, kada smo bili... u federaciji sa Srbijom. Ona ima svoje utemeljenje u istoriji, u duhovnosti, u Ustavu iz 1905. godine i smatram da bi crnogorska vlast trebala da prihvati to činjenično stanje i da tu trobojku iz 1905. koju je ukinuo Ranko Krivokapić 2004. godine vrati i normira u zakon kao Narodnu zastavu.“

U nastavku je emitovan segment iz programskog sadržaja bez vremenskog određenja i naznake o kojem sadržaju je riječ.

Voditeljka: „Kad ja ovo stavim na glavu, ko se kome na glavu popeo?“

Milo Đukanović: „Ja mislim da se nije niko nikom popeo na glavu, ni u odnosima Srbije i Crne Gore, ponajmanje u odnosima srpskog i crnogorskog naroda, a potpuno sam siguran da se ni Vi i ja, nijesmo jednom drugom popeli na glavu u ovoj emisiji. A da li smo se popeli na glavu gledalcima?“

Voditeljka: „A šta se nalazi na ovoj kapi?“

Milo Đukanović: „Nalaze se uobičajeni simboli na crnogorskoj kapi.“

Voditeljka: „A to su?“

Milo Đukanović: „Ja ne znam, ima različitih izrada na crnogorskoj kapi. Ne znam šta se nalazi, konkretno tu.“

Voditeljka: „Ovo Vam je original originala. Imam čitavi elaborat koji ide u prilog mojoj tezi da kasnije izrade Vaših plemenskih i ne znam, deobnih crnogorskih delova nisu ovakvi kao original. Šta piše ovde? Da smo svi Srbi ili da je ovo CCC?“

Milo Đukanović: „Ne, ne bih se bavio novim čitanjem simbola na kapi.“

Novinarski tekst (OFF): „U tom trenutku Mauricio Massari je učestvovao kao medijator i bitno uticao na povratak opozicije u skupštinski rad. Pored toga i sam Svetozar Marović je posredovao u komunikaciji sa opozicijom i Evropskom unijom kako bi se što pre postigao sporazum o referendumu. Odluke Venecijanske komisije je na kraju prihvatio vođa opozicije Predrag Bulatović i ujedno odustao od prvog zahteva za davanje prava glasa Crnogorcima nastanjenim u Srbiji.“

Paralelno dok traju pregovori oko uslova referenduma, Đukanović i Vujanović pokušavaju da izdajstvuju dogovor sa Beogradom da se još dodatno oslabe veze između dve republike, te da se državna zajednica transformiše u savez nezavisnih i međunarodno priznatih država, koji bi predstavljao veoma labavu uniju dve suverene države, koje bi imale zajedničko tržište, odbranu i spoljnu politiku u određenim segmentima, a sa ciljem ubrzanja procesa evrointegracija uz puni međunarodni subjektivitet obe države, ali je ovaj predlog odmah odbijen od strane Beograda i opozicije. Vratilo se za pregovarački sto oko referendumskih propozicija.

Drugo pitanje se odnosilo na prag za nezavisnost. Odluke pomenute Venecijanske komisije koja je zasedala u decembru 2005. godine odnosile su se na osnovni uslov za validnost referenduma, a to je bila neophodna izlaznost veća od 50% od ukupnog broja birača. Ostalo je na vlasti i opoziciju Crnoj Gori da se dogovore oko praga potrebne većine kako bi ishod referenduma bio opšte prihvaćen i legitiman.

Prema svedočenju Svetozara Marovića, bivši predsednik Državne zajednice Srbije i Crne Gore je aktivno učestvovao u određivanju praga od 55%. Naime, tokom njegove večere sa Jean-Claude Junckerom, tadašnjim premijerom Luksemburga, Javier Solana mu je poslao poruku na salveti sa predlogom na sastanak. U tom trenutku, prema rečima Marovića, Solana je vatreno zagovarao secesiju Crne Gore. Njegov predlog je bio da prag bude 60%, na šta je Marović rekao da to nije realno zbog velikog broja prosrpski orijentisanog stanovništva u Crnoj Gori, te da je mnogo realnije da bude 55%, što je Solana ocenio kao interesantan predlog. Po povratku iz Luksemburga o sadržaju sastanka, Marović je prvo obavestio Koštunicu i Tadića u Beogradu, a tek naknadno Mila Đukanovića. Koštunica je smatrao da je nemoguće da Đukanović obezbedi podršku za nezavisnost.

Sa druge strane, Đukanović je sa oduševljenjem prihvatio Solanine komentare uz konstataciju, ako Evropa prihvati taj odnos, to nama odgovara, jer organizujemo i sprovodimo referendum, ostalo je nevažno. U komunikaciji koju je Centar za društvenu stabilnost prethodnih dana imao sa bivšim američkim ambasadorom Williamom Montgomeryem, prema njegovim navodima, on je bio taj koji je predložio Lajčaku, odnosno Solani, prag od 55%, te da je to automatski prihvaćeno."

U nastavku je emitovana izjava istoričara, Aleksandra Rakovića kako slijedi.

Aleksandar Raković: „Taj prag od 55% ustanovljen je za eventualni referendum u Škotskoj koji kasnije nije primenjen u Škotskoj, jer su shvatili da kad je bio referendum o nezavisnosti u Škotskoj, nema potrebe za tim pragom, jer neće preskočiti škotski suverenisti 50%. Dakle, ali on je trebalo da posluži kao presedan, koji će se kasnije koristiti za te referendume na zapadu, konkretno za Škotsku, da se tu kaže, evo, kada je Crna Gora, u Crnoj Gori bio taj prag od 55%, kao jasna da nije rezultat na klackalici kao 50-50, nego kao jasna poruka da su građani većinom za secesiju. Dakle, na taj način bi u Škotskoj trebalo da se pruži takva poruka, ali međutim nije bilo potrebe. U svakom slučaju, zapad ništa nije radio slučajno. Dakle, namerno je uspostavljen taj model od 55% da bi u njihovim zemljama nekad bio na snazi."

Novinarski tekst (OFF): „Treće i pokazaće se, najvažnije pitanje, jeste bila kontrola i praćenje referendumskega procesa. Za taj posao Javier Solana je krajem 2005. godine lično imenovao bivšeg ambasadora Slovačke u Beogradu Miroslava Lajčaka, koji je ujedno bio direktna veza između Podgorice i Solane. Na samom početku, Đukanović nije bio oduševljen samim predlogom, te da je njegova uloga isključivo savetnička, bez da ima mandat da pokreće diskusiju o legitimnosti referenduma."

U nastavku je emitovana izjava slovačkog diplomate Miroslava Lajčaka kako slijedi.

Miroslav Lajčak: „Ja sam bio izaslanik Havira Solane u ime Evropske unije i moj je bio zadatak da pomognem, u saradnji sa domaćim političkim akterima, da se dogovorimo oko pravila referenduma. Znači, to je bio moj cilj. Jer kad me je Havijer Solana imenovao i kad me primio, razgovarali smo o tome što očekuje od mene, on mi je rekao - Mene ne interesuje rezultat. Ali za mene je ključno da je taj proces kredibilan, legitiman i da niko nikad ne može da ga ospori. Znači, to je bio moj zadatak. I prema tome sam se trudio."

U nastavku je emitovana izjava ministra u Vladi Republike Srbije, Nikole Selakovića kako slijedi.

Nikola Selaković: „Pa ćemo onda tu da dovedemo za posrednike neke ljude koji odlično govore srpski jezik. Pa neke koji dolaze iz prijateljske zemlje, nećete ih dovesti iz zemlje koja je bila izrazito neprijateljska prema nama. Pa još uradite to da dođe neko iz zemlje koja je isto bila deo neke socijalističke federacije, a koja se razila na miran način. I tako je u stvari došlo do dolaska iz nama bratske Slovačke, i Lajčaka, a nakon toga i po Lajčakovom savetu i preporuci i Františka Lipke."

U nastavku je emitovana izjava slovačkog diplomate, Františka Lipke kako slijedi.

František Lipka: „Glavni interes Evropske unije je bio da se Balkan stabilizuje i da se riješi problem državno-pravnog statusa Srbije i Gore na miran, demokratski način. I to je bio zapravo razlog zašto Evropska unija odlučila da se angažuje u tom procesu. I kad već govorimo o tome, želim da napomenujem još jednu stvar, da inicijativa da se Evropska unija uključi u taj proces potekla je od Bloka za zajedničku državu. Inicijator bio je Blok za zajedničku državu i tu inicijativu prihvatila je i Evropska unija i naravno i Blok za nezavisnu Crnu Goru.“

Novinarski tekst (OFF): „Dolaskom u Podgoricu u januaru 2006. godine, Lajčak je intenzivirao kontakte i odnose sa obe strane kada je ujedno i javno izneo predlog o pragu od 55%. Tokom predreferendumske aktivnosti Lajčak je neretko iznosio ocene da crnogorska vlast neće imati prevelikih problema u mobilisanju dodatnog broja glasača koji će se izjasniti za nezavisnu Crnu Goru. Jer je samo referendumsko pitanje koncipirano tako da oteža odluku umerenim poborcima zajedničke države, kojima neće biti lako da kažu NE suverenosti sopstvene zemlje. U svom balansu između Beograda i Podgorice često je menjao stavove i izjave, a nakon 21. maja postao je lični prijatelj i ljubavnik Mila Đukanovića, što potvrđuju i Epstinovi fajlovi.“

U nastavku je emitovana izjava istoričara, Aleksandra Rakovića kako slijedi.

Aleksandar Raković: „A za Lajčaka ovi posljednji Epstinovi fajlovi otkrili su kakvi su nam tipovi razbijali državu. Dakle, ti tamni koridori moći su odigrali veliku ulogu u razbijanju zajedničke države Srbije i Crne Gore. Lajčaka bismo komotno, poslije svega što znamo, mogli da uklopimo u te tamne koridore moći.“

Novinarski tekst (OFF): „Prema informacijama do kojih je došao Centar za društvenu stabilnost iz nekadašnjeg neposrednog okruženja Đukanovića, Lajčak je u više navrata isplaćivan za svoje zasluge koje je imao tokom referenduskog procesa, i to u tranšama koje su isplatile Đukanovićeve osobe od ličnog poverenja. Vremenom su se te tranše smanjile na mesečni iznos od deset do petnaest hiljada evra, koja i danas redovno prima. U posredovanju je učestvovao crnogorski biznismen Zoran Bećirović Čočo, koji Lajčaku redovno obezbeđuje boravak u poznatom budvanskom hotelu Avala Resort.“

U nastavku je emitovana izjava slovačkog diplomate Miroslava Lajčaka kako slijedi.

Miroslav Lajčak: „Što se tiče slučaja Srbije i Crne Gore, mislim, ključno je to da to razdvajanje se desilo u skladu sa domaćim zakonima, sa Ustavom, sa evropskim standardima, na način koji je bio jako dobro prihvaćen u međunarodnoj zajednici i u tom smislu taj način razdvajanja je izgradio jedan dobar, zdravi, čvrst temelj za nove buduće odnose između Srbije i Crne Gore. Apsolutno je taj proces bio transparentan, inkluzivan, sve je bilo dogovoreno i prihvaćeno od strane oba bloka svih političkih stranaka koje su učestvovali u referendumu, tako da ja ne mogu da prihvatam da neko kaže da taj referendum nije bio fair ili nije bio ravnopravan.“

Novinarski tekst (OFF): „Verovatno jedna od najkontroverznijih i najspornijih stvari ovog referenduma bila je uloga takođe slovačkog diplomate Františka Lipke. Njegova pozicija predsednika referendumske komisije i zlatnog glasa. S tim u vezi, Lipka je po nalogu Lajčaka neposredno bio zadužen za ispitivanje osnovanosti pritužbi na regularnost referenduskog procesa podnetih od strane pristalica za očuvanje državne zajednice.“

U nastavku je emitovana izjava slovačkog diplomate, Františka Lipke kako slijedi.

František Lipka: „Miroslav Lajčak u to vrijeme bio je politički direktor u ministarstvu vanjskih poslova Slovačke i ja sam bio njegov savjetnik, u to vrijeme. Tako da je bilo potpuno logično da budem u njegovom timu. Kažem imaš sve preduslove, znaš jezik, znaš istoriju, bio si ambasador u Beogradu. Kažem, mogu da probam. I onda me predložio prvo Evropskoj komisiji, Evropska komisija je prihvatila i onda su me prihvatili jedan i drugi blok. Crnogorski parlament, mislim sa razlikom sam jednog glasa je odobrio moju kandidaturu i tako sam postao član te referendumske komisije.“

Novinarski tekst (OFF): „Imajući u vidu da su pravila igre određena i da su na kraju, nakon brojnih pregovora, obe strane prihvatile propozicije. Ipak, bilo je potrebno izglasati Zakon o

referendumu koji se bazirao na predlogu Evropske unije u Skupštini Crne Gore. DPS nije imao snagu da izglasa ovaj predlog zakona, te je obezbeđena podrška Srpske narodne strane, Andrije Mandića, nakon čega je zakon usvojen 1. marta 2006. godine.

Usledila je referendumska kampanja. Prva sporna stvar koja je bila utvrđena tokom kampanje jeste bila afera 'Mašan' u Zeti, gde je snimljen pokušaj kupovine glasova od strane Đukanovićevih ljudi u kući zetskog domaćina Mašana Buškovića, kojem je nuđeno plaćanje računa za struju od 1.580 evra da bi na referendumu glasao za nezavisnost.

Tokom same kampanje ključnu ulogu pored svih izbornih manipulacija imale su manjine u Crnoj Gori, pre svega bošnjačka, albanska i hrvatska. Nakon paralelnih razgovora sa obe strane, Bošnjaci su sklopili tzv. Podgorički sporazum sa DPS-om, podržavajući pri tome Blok za nezavisnost. Ovo je izazvalo i pojedine nesuglasice u njihovim redovima, jer stvaranjem granice između Srbije i Crne Gore teritorija takozvanog Sandžaka bila bi podeljena između dve zemlje, što nije odgovaralo Bošnjacima.

Što se tiče hrvatske manjine, Milo Đukanović i Vukašin Maraš su tokom 2005. godine izneli niz obećanja hrvatskom predsedniku Mesiću i Tomislavu Karamarku, budućem direktoru Sigurnostno-obaveštajne agencije. Na osnovu informacije do kojih je došao Centar za društvenu stabilnost, hrvatska strana je obezbedila finansijsku pomoć u vrednosti od deset miliona američkih dolara. Takođe, od istog izvora je dobijena informacija da su crnogorski zvaničnici nudili Hrvatskoj da preuzme potpunu kontrolu i nad crnogorskim delom Jadranskog mora, kao i da izabere bilo koju vojnu bazu na teritoriji Crne Gore za te potrebe. Ovaj dogovor je podrazumevao plaćanje ratne otštete, vraćanje broda Jadran i rešavanje nesuglasica na relaciji Lora-Morinj, ukoliko hrvatska strana odmah prizna nezavisnost nakon referenduma."

U nastavku je emitovana izjava predsednika Pokreta za promjene Nebojše Medojevića kako slijedi.

Nebojša Medojević: „Ta dva narativa, antisrpski narativ i mafijaški narativ su obilježili Đukanovićevu borbu za nezavisnu Crnu Goru i formiranje, da kažem, te opšte antisrpske koalicije, jer su, kad vidite, dakle, Đukanović su kriminali korupciju pljačku države, uništavanje privrede, socijalni sunovrat, naglo obogaćenje jedne male kaste ljudi oko njega i njegovog brata. Sve su mu u Crnoj Gori Bošnjaci, Muslimani, Albanci, da kažem tako, ekstremni Crnogorci oprostili samo da odvoji Crnu Goru od Srbije, jer je ovaj narativ već počeo da dobija tada obrise u smislu ideologije, propagande i u smislu djelovanja bezbjednosno-kriminalnih struktura. Međutim, vidjeli smo poslije dvadesete godine, sjeme toga otrovnog drveta je dalo plod u Crnoj Gori i sada Vi imate jednu toksičnu društvenu i političku atmosferu da je taj antisrpski narativ, antipravoroslavni narativ prihvaćen od određenog broja ljudi u Crnoj Gori.“

Novinarski tekst (OFF): „Svakako jedna od najinteresantnijih epizoda tokom referendumske kampanje koju je pratila čitava javnost bivše Jugoslavije jeste izbor pesme za nastup na Evroviziji. Naime, nakon održanih polufinala pod nazivima Beovizija i Montevizija u Beogradu i Podgorici, finale za izbor pesme je održano u Beogradu 11. marta 2006. godine. Pobjednika je trebalo da odluči kombinacija glasova žirija i publike. Glasovi publike potvrdili su ulogu favorita, ali na red je došlo glasanje žirija. Žiri je bio sačinjen od četiri člana iz Srbije i četiri člana iz Crne Gore. Crnogorski žiri činili su Predrag Kalezić, Milica Belević, Bojan Bajramović i Predrag Janković, dok su Milan Đurđević, Zoran Dašić, Jovan Miljković i Tanja Banjanin činili srpski žiri. Kada je prvi član žirija Predrag Kalezić ispred Radio-televizije Crne Gore pročitao svoje glasove, favorizovao je pesme iz Crne Gore, a nula poena je dodelio za dve prvoplasirane pesme Beovizije, 'Ludi letnji ples' i 'Romale Romali', koju izvodi Ana Nikolić.

Bojan Bajramović, član crnogorskog žirija, kasnije je izjavio da je sa Veliborom Čovićem kao predstavnikom Radio-televizije Crne Gore organizovao sastanak crnogorske delegacije na dan takmičenja, te da su razradili plan glasanja kao i da niko od crnogorskih političara nije znao za njihove postupke. Tvrdio je i da je srpski žiri imao isti plan, ali da su kao metu odabrali pesmu 'Cipele', Stevana Fedija, pobjedničku pesmu Montevizije koja je služila kao trojanski konj, za koju je sam Fedi izjavio da nikada nije ni bila kandidat za pesmu Evrovizije.“

U nastavku je emitovana izjava estradnog umjetnika Ognjena Amidžića kako slijedi.

Ognjen Amidžić: „Mene su lično zvali neki članove žirija, neki su i pokojni, izvinjavali su mi se kad je prošlo. Zvali su me i rekli izvini, znaš da smo morali tako da... da radi. Jer stvarno mislim, hvala im bar što su se javili, ali da se nisu javili, ja znam, ne možeš ti daš najboljim pesama nule, ljudi, mislim, to nije normalno. Sad ti dođeš s bilo čim, ako iole vredi, pa ne mogu ti dam nulu. I svi ti baš damo nulu. A, na primer, ne znam, cela sala i svi ostali su svesni šta, to je prirodno, da kažem, kao u bilo čemu, evo gledaš sad Evroviziju, prirodno se izdvoje neki favoriti, vidiš po reakcijama publike, vidiš i po priči drugih učesnika, tako da. Jasno je bilo da je instruirano, sami su meni priznali, mnogi su me zvali, tako da, dobro izrežirana politička predstava koja je posle dovela do tog.“

Novinarski tekst (OFF): „Bajramović je branio odluke crnogorskog žirija tvrdeći da su imali pravo da daju svim Crnogorcima visoke poene, a srpskim favoritima ništa, jer to nije kršenje ni jednog pravila i da je to problem onoga koje smišljao pravila. Takođe je izjavio da je njihovo glasanje bio početak referendumske kampanje, kao i da je bilo planirano da se na Evroviziji razvije crnogorska zastava s kojom bi došli na referendum i izmene reči kod pobedničke pesme grupe 'No Name', te umesto postojećih stihova ubaci deo 'I na nebu tom sija samo Crna Gora'.“

U nastavku je emitovana izjava estradnog umjetnika Ognjena Amidžića kako slijedi.

Ognjen Amidžić: „Meni je jasno da kad politika stoji iza svega, sve podele jesu nastale da bi se neki ljudi obogatili i da bi postali važni. Jer ako je ovaj grad... tvoj i moj, ako ga podelimo na dva, automatski ja ću da ubiram ili na neke manje delove, ako sam ja šef manjeg dela, svi porezi idu meni ja upravljam itrl. Znači, samo da bi se došlo do moći i novca, to se radi, meni je to, kako da kažem, to je realnost i to možda ne mogu da razumem u nekim delatnostima, sferama, ali u sferama pripadanja svojih korena, bića, to meni nikad nije bilo jasno, niti mogu da razumem to.“

Nakon toga je emitovan snimak proglašenja rezultata sa muzičkog takmičenja kako slijedi: „I evo imamo konačne rezultate.“

Novinarski tekst (OFF): „Po završetku čitanja glasova publike, bilo je jasno da je grupa 'No Name' sa pesmom 'Moja ljubavi' iz Crne Gore pobedila. Uz zviždanje publike koja je počela da napušta Sava centar, zbog ovog skandala, doneta je odluka 15. marta da nijedna pesma neće predstavljati Srbiju i Crnu Goru na Evroviziji, koja je održana 20. maja.“

U nastavku je emitovana izjava estradnog umjetnika Ognjena Amidžića kako slijedi.

Ognjen Amidžić: „Mi smo bili na nekoj televiziji i dok smo čekali valjda da gosti, ja sam vidio BBC, satelitski kanal, sebe na BBC-u, i Marinka, i kao raspad države. Bio mart, to već je tad bilo kao da li je to to. To je očigledno bila jedna lepo organizovana, kao skandal na izboru, ali je li to rascep države, kao? Znači, evo već dva meseca pre referenduma. Tako da je to očigledno sve bilo, ma sve organizovano, dogovoreno, kao što, mislim, šta je teško pocepati dve države kad su uspeli, pre toga, da pocepaš jednu Jugoslaviju lagano, tako da.“

Novinarski tekst (OFF): „Sam datum izbora referenduma je imao takođe snažno simbolično značenje koju su u kampanji iskoristili predstavnici tzv. suverenista. Jer prema himni Sekule Drvljevića peva se svijetloj majskoj zori koja je svanula 22. maja 2006. godine. Ovaj i još niz drugih detalja promakli su tada beogradskoj geruziji i političkom gerontološkom centru koji je vodio odvojenu parakampanju, neusklađenu sa pokretom za očuvanje države, održavajući tobože važne sastanke i praveći neutemeljenu strategiju koja je imala više štete nego koristi za borbu za očuvanje zajedničke države. Politički lideri Vojislav Koštunica i Boris Tadić vodili su svoje sopstvene kampanje koje su se uglavnom bazirale na praznim pričama i potrošenom vremenu. Tako je u jeku kampanje u slovenačkim medijima objavljena vest o susretu Koštunica i Đukanovića početkom maja 2006. godine u Rimu, kada je srpski premijer rekao Đukanoviću da se Srbija navodno pomirila sa nezavisnošću Crne Gore.“

U nastavku je emitovana izjava lidera Pokreta za zajedničku državu, Predraga Bulatovića kako slijedi.

Predrag Bulatović: „Ja sam bio predsjednik najjače partije, opozicione partije, najjače koja je za očuvanje zajedničke države. U Beogradu, u Srpskoj književnoj zadruzi, saznajem da je održan sastanak jednog broja intelektualaca i političara iz Crne Gore na temu formiranja pokreta u Beogradu za očuvanje zajedničke države. Na tu temu sam razgovarao sa mitropolitom Amfilohijem, on je bio isto na tom sastanku. I rodila se ideja da, pored mene živog i Socijalističke narodne partije, se paralelno formira i u Crnoj Gori Pokret za očuvanje zajedničke države. Čija je to ideja, ko je to smislio, ko god da je, uradio je pogrešno.“

Novinarski tekst (OFF): „Istu izjavu nekoliko dana pred sam referendum je ponovio i sam predsjednik Republike Srbije, Boris Tadić. Nekoliko meseci pre toga, na sastanku sa Oli Renom, izjavio je da je Srbija spremna za razdruživanje sa Crnom Gorom i da bi najbolje bilo da svako nastavi svoj put ka Evropskoj uniji samostalno. Boris Tadić nije prihvatio da govori za potrebe dokumentarnog filma, čime se dodatno podkrepljuje teza o izbegavanju da govori o ovoj temi za srpske medije i srpsku stranu.“

U nastavku je emitovana izjava Borisa Tadića preuzeta sa konferencije za medije tokom političkog skupa kako slijedi.

Boris Tadić: „Dame i gospodo, ja Vam se zahvaljujem na saradnji svih ovih godina. Bilo mi je zadovoljstvo da radim sa Vama. Vidimo se u nekom novom filmu.“

Novinarski tekst (OFF): „Sličnu podršku Đukanović dobija i iz Bosne i Hercegovine, iz Banja Luke. Naime, neposredno pred održavanje referenduma Milorad Dodik se sastaje sa Milom Đukanovićem, gde ističe podršku odluci naroda Crne Gore i da se raduje daljoj bratskoj saradnji između Republike Srpske i Crne Gore.“

U samo predvečerje referenduma, aerodromi u Podgorici i Tivtu su bili preplavljeni dolaskom crnogorske dijaspore koja je imala pravo glasa, a koja je redom glasala za nezavisnost. Mnogi su, po prvi put, došli u Crnu Goru posle više decenija, ali se mora istaći da ipak svi odlično govore srpski jezik, što se vidi na samim izjavama. Paralelno sa tim letovima, kao još jedna u nizu manipulacije i uspešnih pokušaja da se prekroji volja većinskog stanovništva u Crnoj Gori, izdvaja se i odluka Đukanovića da izvrši uticaj i pritisak na rukovodstvo crnogorske aviokompanije 'Montenegro Airlines', da u periodu od 19. do 22. maja otkáže ukupno trideset četiri leta iz Beograda za Crnu Goru, kako bi se sprečio deo crnogorskih birača koji su tada boravili u Srbiji, a imali pravo da glasaju na referendumu. Kulminaciju referendumske kampanje obeležio je završni TV duel između dvojice lidera suprotstavljenih blokova. Unitariste je predstavljao Predrag Bulatović, dok je stavove suverenista zastupao Milo Đukanović. Sam duel je privukao ogromnu pažnju javnosti. Dok je Bulatović nastojao da objasni pogubnost uspostavljanja granica između Srbije i Crne Gore, Đukanović je obrazlagao ideju suverenosti kroz odbranu takozvanog crnogorskog identiteta. Bila je ovo završna reč obe strane. Čekala se referendumska odluka.

Osvanuo je dan D, 21. maj. Izlaznost je bila ogromna. Prema kasnije objavljenim podacima 86,5%. Toga dana veoma spornu ulogu su imale nevladine organizacije koje su imale ulogu posmatračke misije širom Crne Gore. Naime, Centar za slobodne izbore i demokratiju (CESID) i Centar za monitoring i istraživanje (CEMI) su donele krajnje nesvakidašnju odluku da, neposredno nakon zatvaranja biračkih mesta pre prikupljanja svih preliminarnih rezultata, proglase da je tzv. suverenistički blok osvojio 56,3% glasova. Što se takođe može posmatrati i u kontekstu upozorenja međunarodnoj zajednici i drugim učesnicima referenduma, da crnogorske vlasti prihvataju samo takav rezultat. U tom kontekstu Đukanović je slao signale i poruke posredno zapadnim partnerima da neće prihvatiti drugačije rezultate referenduma, aludirajući na mogućnost izbivanja građanskog rata.

U skladu sa time bila su pripremljena dva scenarija. U prvom scenariju, ukoliko rezultat ne bude u skladu sa očekivanjima, neophodno je bilo minirati i dići u vazduh sve puteve koji spajaju Crnu Goru i Srbiju, kako bi se otežao pristup eventualnoj pomoći koju, u tom trenutku, Beograd sigurno ne bi pružio Srbima u Crnoj Gori. U drugom scenariju bilo je planirano napraviti masakr u jednom od pograničnih muslimanskih sela kako bi se optužila srpska strana

za napad na manjine u Crnoj Gori. Taj posao su trebali da izvrše pripadnici nekadašnjih paravojnih jedinica iz Bosne i Hercegovine, o čemu postoji svedočenje jednog od učesnika tog nerealizovanog plana.

Na sreću ili nesreću, do ovih scenarija nije došlo. Proglašena je pobjeda na referendumu. Prebačen je referendumski prag za 0,5%, odnosno, za nekih 2.000 glasova. Na jednoj strani slavlje, na drugoj strani tuga. Čak i pored brojnih ukazivanja na nepravilnosti, odluka Františka Lipke ostala je konačna. Crna Gora je nezavisna. Njegov posao je gotov, što bi rekao Stipe Mesić. Crna Gora i Srbija više nisu ista familija. U Beogradu je ostala ožalošćena porodica na čelu sa premijerom i njegovim ideološkim ocem, odnosno sa predsednikom i njegovim biološkim ocem, a tu su bili i ostali."

U nastavku je emitovana izjava profesora Ustavnog prava, prof. dr Vladana Petrova kako slijedi.

Vladan Petrov: „Nekih nema više na političkoj mapi, nisu relevantni politički, većinom nisu, ustvari i svi praktično nisu ili skoro da nisu, pretpostavljamo, su ustvari bili samo igrači. Da ne kažem možda grubo pioni ili malo više od toga, konji i lovci, u najboljem slučaju topovi, koji su igrali jednu utakmicu koju oni nisu, jednu partiju koju oni nisu osmislili, nego je ona bila osmišljena tamo negdje još krajem 60.-tih na zapadu, kako bi se ustvari došlo do jednog stanja u kojem mi još uvijek nismo, i u kojem ne bi trebalo nikada da budemo. A to je da zarad naših nepotrebnih političkih sukoba, svađa koje su dobile i stepen agresije u velikoj meri, dovedemo sebe u situaciju da ponovo nečijom tuđom odlukom, a ne odlukom građana na referendumu ili na izborima, dakle na referendumu ponavljam, ili na izborima, dovedemo se u poziciju da gubimo delove teritorije."

Novinarski tekst (OFF): „Svanula je svijetla majska zora, a prvi poziv je stigao 22. maja, verovali ili ne, iz Zagreba. Usledile su čestitke i Agima Čekua iz Prištine uz reči - Kosovo je sledeće i bio je u pravu. Ostaće zadatak za mnoge istoričare i politikologe da reše nacionalnu zagonetku koja odzvanja kroz hladne hodnike istorije. A to je ko je najveći gubitnik u istoriji srpskog naroda - Slobodan Milošević ili Boris Tadić? Dok je jedan izgubio dosta toga u ratu, drugi je to učinio u miru."

U nastavku je emitovana izjava istoričara, Aleksandra Rakovića kako slijedi.

Aleksandar Raković: „Postoje dva momenta u životu koji su mi bila najteža. Jedan je kada je pao Knin, a drugi je kada se Crna Gora odcepila iz zajedničke države sa Srbijom."

U nastavku je emitovana izjava predsednika Demokratske narodne partije, Milana Kneževića kako slijedi.

Milan Knežević: „Naravno da sam bio tužan i da sam smatrao što i sad smatram da je taj referendum pokraden i da nije zasnovan na istinskoj narodnoj volji. Crna Gora je bila nezavisna i prije 2006. biće nezavisna i kada politički nestanemo i Milo Đukanović i ja i fizički kada nestanemo jer Crna Gora ne zavisi od političara, nego je Crnu Goru stvarao narod i taj narod će je održati, ali nemam namjeru da se sad foliram i da kažem čestitao sam Đukanoviću ili sam čestitao Demokratskoj partiji socijalista jer nisam mogao čestitati izbornu krađu."

U nastavku je emitovana izjava lidera Pokreta za zajedničku državu, Predraga Bulatovića kako slijedi.

Predrag Bulatović: „Teško mi je bilo. Teško mi je i dan danas. Ja sam njima govorio i u završnom sučeljavanju s Milom Đukanovićem, završna moja poruka je bila - Poštovani građani, ako Crna Gora bude nezavisna, ona neće biti nezavisna, nego privatna država čovjeka preko puta mene, njegove rodbine, prijatelja i to je bilo. Moja jedna riječ, da ih pozovem da smo pokradeni, Crna Gora bi se pretvorila u pakao."

Novinarski tekst (OFF): „Crna Gora je proglasila zvaničnu nezavisnost 3. juna 2006. godine. Ubrzo su usledila i prva međunarodna priznanja. Island, Švajcarska, Rusija. A ubrzo zatim, nekoliko dana kasnije, i Srbija je priznala nezavisnost ili ti, kako je to definisao tadašnji

predsjednik Tadić, to je bila realnost na terenu. Ipak, nisu svi u Beogradu sa olakšanjem i osmehom na licu prihvatili rezultate ovog veoma spornog referenduma.”

U nastavku je emitovana izjava Aleksandra Vučića, preuzeta sa nekog od gostovanja u okviru televizijskog programa, uz vremensko određenje (29.05.2006.) kako slijedi.

Aleksandar Vučić: „Ja mislim da će se stvari kretati relativno loše, ali ne tragično. I ovo što su uradili sad, Milo Đukanović misli da je odneo istorijsku i dugoročnu pobjedu. Ja ne mislim. I radićemo na tome da za deset ili dvadeset godina, referendumskim putem, ostvarimo neku novu zajedničku državu zato što je naš cilj da živimo zajedno, a ne ovojeno.”

Novinarski tekst (OFF): „Danas, dve decenije kasnije, Crna Gora uživa u svojoj lažnoj slobodi. Svaki stanovnik Crne Gore kada se okrene iza sebe može ponosno da sagleda sva dostignuća koje je donelo DA na referendumu. Na polju spoljne politike Crna Gora je postala članica NATO Saveza, istog onog koji je 1999. godine ubijao najbolje crnogorske sinove. A danas su tu da brane ukrajinska sela kada dođe vreme za to. Pored toga, Crna Gora je bratski priznala takozvano Kosovo, dokazujući još jednom tezu o Kainu i Avelju (prim.aut. pokrivalica: fotografija Đukanović-Kurti). Na unutrašnjem planu uspešno je balansirala između kavačkog i škaljarskog klana, pri tome vodeći najviše računa da niko od osuđenika ne nestane čast izuzetcima (prim.aut. pokrivalica: snimak Miloša Medenice). U doba mira i prosperiteta povela je rat u kojem nije mogla da pobjedi. Rat protiv crkve i to ne bilo koje, već protiv svoje, Srpske pravoslavne crkve.

Crna Gora je danas jedina zemlja na svetu u kojoj je jezik većine postao manjina (prim.aut. pokrivalica snimak bukvara, slova Š i Ž). Država u kojoj su sve cene unapred poznate, počev od izdaje do cene samog života. Jedino je samo sramota ostala bezvredna, iako zapravo najviše košta. A kada govorimo o tome koje za, a ko protiv suverenosti, državnosti, prošlosti ili budućnosti, najbolje pokazuju posljednja istraživanja. Reklo bi se da je sazrelo vreme za novo preispitivanje volje građana ili pak za institucionalno udruživanje teritorija tamo gde žive oni koji svoju budućnost vide zajedno, a ne izdvojeno (prim.aut. pokrivalica: Naslov - Istraživanje centra za društvenu stabilnost o opredeljenosti građana za nezavisnu Crnu Goru; PIE CHART Neopredeljeni 4,9% - Za 41,4% - Protiv 53,7%). Ko zna šta bi jedna takva zajednica u Crnoj Gori mogla novo da izrodi. Ali polako, korak po korak, do pravog trenutka.”

Za to vreme mnogi su danas zaboravili ko su i što su. Ko su im bili očevi, a ko dedovi (prim.aut. pokrivalica: snimak sa Cetinja, proslava 20 godina od obnove nezavisnosti). Mnogi danas umjesto gusala slušaju moderne stvari (prim.aut. pokrivalica: snimak koncerta Ricky Martina, bez prostornog i vremenskog određenja, mlađe osobe sa crnogorskom zastavom pjevaju Thomsonovu pjesmu). Uče povijest umjesto istorije, imaju novu braću. Nemaju komšije, već susjede (prim.aut. pokrivalica: snimak Đukanović-Plenković). Preziru liturgiju, ali se klanjaju ili idu na misu (prim.aut. pokrivalica: snimak Miraš Dedeić). Ali u sebi još uvek imaju onu iskru koja ih tera da popiju dojuč u Knezu, prošetaju Kališom ili Beogradom na vodi i dalje žele da budu direktori u Beogradu. Sa setom se sećaju momenata kada smo se zajedno penjali na postolje, dok su drugi sa njega silazili, cepali mreže, zagrljeni pevali i proslavljali uspehe (prim.aut. pokrivalica: snimak sa Evropskog prvenstva u košarci 1995. godine, dodjela medalja, reprezentacija SRJ na postolju, reprezentacija Hrvatske napušta ceremoniju dodjele). Na posletku isti se i danas krišom, pred spavanje, dok ih niko ne vidi, prekrste sa tri prsta, poljube ikonu i pomole za svoje pretke i potomke i čekaju skoriji dan kada će ponovo postati ono što više nisu hteli da budu (prim.aut. pokrivalica: snimak Spajić i Milatović na proslavi povodom obilježavanja 20 godina od obnove nezavisnosti, posljednji kadar Mandić).

A Milo? Milo će ostati vječno da tumara hodnicima istorije i povijesti, baš kao i Kain, ne znajući svoje pravo lice i identitet, jer nekada je bio Jugosloven, pa Srbin, a danas Milogorac, pardon, Crnogorac. Mnogo je njegovih nedela za sada ostalo nekažnjeno. A kakva će ga sudbina sustići? Pokazaće vreme. Na samom kraju, što se tiče istinske slobode Crne Gore, o njoj je dovoljno rekao kralj Nikola kada je, oslobađajući Bar od Turaka, bacio vjenčanu burmu u Jadran. Tom prilikom je izgovorio - Vjenčavam te Srpsko more sa slobodom Crne Gore.”

Programski sadržaj se završava emitovanjem teksta (slova u boji brobojke na crnoj pozadini), na punom ekranu, sljedeće sadržine:

VRAĆAMO SE PO NAŠE!!!

NASTAVIĆE SE...JER TEK SMO POČELI!

Kraj

Na odjavnoj špici emitovani su tehnički podaci kako slijedi: „*Proizvodnja: Centar za društvenu stabilnost, maj 2026.*”

2. Članom 10 stav 1 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda propisano je da svako ima pravo na slobodu izražavanja, uključujući slobodu posjedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti. Sloboda izražavanja odnosi se i na informacije i ideje koje mogu vrijeđati, šokirati ili uznemiravati. Međutim, ostvarivanje ovog prava podrazumijeva i dužnosti i odgovornosti, naročito kada je riječ o programskim sadržajima koji se odnose na pitanja od visokog javnog interesa i izražene društvene osjetljivosti, uključujući pitanja nacionalnog identiteta, državnosti i savremenih društveno-političkih odnosa.

U takvim slučajevima, mediji su dužni da obezbijede odgovarajući uređivački okvir kojim se sprječava prikazivanje ili interpretacija sadržaja na način koji može dovesti do podsticanja netrpeljivosti, diskriminacije ili povrede dostojanstva pripadnika određenih nacionalnih ili društvenih grupa. Posebna odgovornost medija ogleda se u činjenici da audiovizuelni sadržaji imaju širok domet i snažan uticaj na formiranje javnog mnjenja, naročito kada se emituju povodom događaja koji imaju poseban državni i simbolički značaj, poput obilježavanja godišnjice državne nezavisnosti.

Uloga medija nije ograničena na predstavljanje različitih stavova, već podrazumijeva i obavezu da se javnosti pruži sadržaj koji je uravnotežen, odgovoran i u skladu sa standardima zaštite ljudskog dostojanstva, uz izbjegavanje sadržaja koji može produbljivati društvene podjele ili podsticati negativne stereotipe prema određenim grupama.

3. Mediji imaju značajnu ulogu u oblikovanju javnog mnjenja i promociji demokratskih vrijednosti, posebno kada obrađuju pitanja od istorijskog, nacionalnog i društvenog značaja. U demokratskom društvu dopušteno je preispitivanje uzroka i posljedica istorijskih događaja, iznošenje različitih političkih stavova i kritičko sagledavanje procesa koji su oblikovali savremeno društvo i pojedinaca koji su u njima imali značajnu ulogu. Međutim, pravo na slobodu izražavanja ne podrazumijeva pravo da se negira ili omalovažava identitet određenih društvenih grupa niti da se prema njima podstiču netrpeljivost, stereotipi ili diskriminatorni stavovi.
4. Sloboda izbora teme, načina predstavljanja i pristupa temi koju emiter obrađuje spada u domen uređivačke slobode emitera. Ne dovodeći u pitanje pravo emitera da obrađuje pitanja savremene crnogorske istorije, referendumu o državno-pravnom statusu Crne Gore iz 2006. godine, kao ni različite političke i istorijske interpretacije tog događaja, emiter je bio dužan da to učini na način kojim se poštuje dostojanstvo građana i ne podstiče netrpeljivost ili diskriminacija prema određenim društvenim grupama.
5. Predmetni programski sadržaj bio je posvećen referendumu o nezavisnosti Crne Gore iz 2006. godine, savremenom crnogorskom identitetu, državnosti i odnosima između crnogorskog i srpskog nacionalnog identiteta, što nesporno predstavlja pitanje od visokog javnog interesa i izrazite društvene osjetljivosti.
6. Tokom emitovanja dvije epizode predmetnog sadržaja iznijeti su brojni stavovi kojima se osporava autentičnost crnogorskog nacionalnog identiteta, savremena crnogorska državnost predstavlja kao rezultat „izdaje”, a pripadnici crnogorske nacionalne zajednice prikazuju kao lica koja su se odrekla svog stvarnog identiteta.

Tako se navodi da je referendum predstavljao „priču o izdaji“, odnosno „izdaji zajedničke istorije, tradicije, vere i porodice“, kao i da je riječ o „izmišljenoj slobodi onih koji više nisu želeli da budu ono što jesu“.

Dalje se tvrdi da je poslije Drugog svjetskog rata „jednom odlukom stvoren čitav jedan novi narod, bez prošlosti“, čime se negira istorijski kontinuitet i autentičnost crnogorske nacionalne zajednice.

Takođe se koriste izrazi poput „takozvane crnogorske nacije“, navodi da su se pojedinci „vratili u Srbe“, kao i formulacija „Milogorac, pardon Crnogorac“, koja je očigledno upotrijebljena u podrugljivom i omalovažavajućem kontekstu.

Agencija nalazi da se navedeni stavovi ne mogu posmatrati izolovano, već kao dio jedinstvenog uređivačkog koncepta dokumentarnog programa. Posmatran kao cjelina, sadržaj sistematski promoviše narativ prema kojem crnogorski nacionalni identitet nema autentično istorijsko utemeljenje, već predstavlja političku konstrukciju nastalu odvajanjem od srpskog nacionalnog korpusa.

Na taj način pripadnicima crnogorske nacionalne zajednice pripisuju se negativne osobine i motivi, dok se njihovo nacionalno opredjeljenje prikazuje kao posljedica otuđenja, izdaje ili odricanja od sopstvenog identiteta.

Upravo zbog toga su neosnovani navodi iz izjašnjenja da predmetni sadržaj spada u kategoriju sadržaja definisanih stavom 4 član 11 Pravilika tj. dokumentarni rad objavljen „bez namjere da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje i dio su objektivnog novinarskog izvještavanja“. Naime, upravo je predmetni sadržaj primjer dokumentarnog sadržaja u kojem nije ispoštovana dokumentarna etika koja zahtijeva vjerodostojnost, preciznost i integritet prilikom predstavljanja teme, te da su utvrđeni propusti koji se odnose na upotrebu terminologije koja izaziva diskriminaciju i može podstaći podjele.

Emiter namjerno zanemaruje da, kada je riječ o dokumentarnim sadržajima, očekivanja publike su drugačija u odnosu na druge programske žanrove. Iako se pravo na subjektivnost, emotivnost i kreativnost autora ne može dovoditi u pitanje, ovi sadržaji treba da obezbijede autentičnost, uvid, edukativnost, otkrivanje, prikaz stvarnih ljudi, događaja ili pojava. Takođe, oni treba da imaju uravnotežen odnos prema različitim mišljenjima, stavovima ili izvorima, njegovi navodi treba da budu u skladu sa stvarnim ili istorijskim činjenicama, događajima i ličnostima, da inspirišu i omogućavaju sticanje ili proširivanje uvida u određene teme, da ponude rezultate ozbiljnog istraživanja, propitivanja i ukažu na važnu, manje poznatu ili na određeni način zanemarenu temu. Posebna pažnja mora se posvetiti izvještavanju o važnim istorijskim događajima i društveno osjetljivim temama, kako bi se izbjeglo selektivno ili nepotpuno predstavljanje činjenica i podsticanje diskriminacije.

Zbog toga su neosnovani i navodi da se korišćenje metafora i izraza kao što su „izdaja“, „izmišljena sloboda“ može smatrati opravdanim i dozvoljenim kao „dio autorskog stila dokumentarnog izražavanja“. Jer, članom 11 Pravilnika je jasno propisano da se upravo ni u dokumentarnim sadržajima ne može opravdati korišćenje navoda kojima se pokazuje namjera da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje i koji ne predstavljaju dio objektivnog novinarskog izvještavanja.

Pojedini segmenti sadržaja, posebno komentari novinara/urednika, nedvosmisleno ukazuju na uredničku namjeru usmjerenu na ugrožavanje dostojanstva i podsticanje netrpeljivosti prema pripadnicima crnogorske nacionalne zajednice.

Agencija posebno cijeni da predmetni sadržaj nije emitovan u uobičajenom programskom kontekstu, već upravo 20. i 21. maja 2026. godine, odnosno povodom obilježavanja dvadeset godina od obnove nezavisnosti Crne Gore. Ova okolnost je od posebnog značaja za ocjenu ukupnog efekta emitovanog sadržaja, budući da se radi o datumu koji za značajan broj građana predstavlja simbol državnosti, građanskog identiteta i savremenog ustavno-pravnog

razvoja Crne Gore. Emitovanje sadržaja kojim se upravo na taj datum osporava legitimnost crnogorske državnosti, autentičnost crnogorskog identiteta i pravo građana da se identifikuju sa svojom državom i nacijom, dodatno pojačava njegov uznemirujući i podjelama pogodujući karakter.

7. Posebno problematičan dio predmetnog sadržaja predstavlja završni segment druge epizode u kojem se navodi:

„Crna Gora je danas jedina zemlja na svetu u kojoj je jezik većine postao manjina. Država u kojoj su sve cene unapred poznate, počev od izdaje do cene samog života. Jedino je samo sramota ostala bezvredna, iako zapravo najviše košta. A kada govorimo o tome ko je za, a ko protiv suverenosti, državnosti, prošlosti ili budućnosti, najbolje pokazuju posljednja istraživanja. Reklo bi se da je sazrelo vreme za novo preispitivanje volje građana ili pak za institucionalno udruživanje teritorija tamo gde žive oni koji svoju budućnost vide zajedno, a ne izdvojeno. Ko zna šta bi jedna takva zajednica u Crnoj Gori mogla novo da izrodi. Ali polako, korak po korak, do pravog trenutka.“

Navedeni segment nije ograničen na vrijednosni sud o referendumu iz 2006. godine, već se odnosi na savremenu Crnu Goru, njen ustavni poredak, državno uređenje, jezički i nacionalni identitet, kao i na pitanje teritorijalne i političke organizacije države.

Posebno je značajno da se koristi formulacija o „institucionalnom udruživanju teritorija tamo gdje žive oni koji svoju budućnost vide zajedno, a ne izdvojeno“, nakon čega slijedi poruka „korak po korak, do pravog trenutka“. U kontekstu cjelokupnog sadržaja emisije, u kojem se crnogorska nezavisnost prikazuje kao „izdaja“, crnogorski identitet kao vještački, a savremena državnost kao rezultat spoljnog uticaja i antisrpske politike, ovakve formulacije imaju karakter poruka kojima se dovodi u pitanje postojeće ustavno uređenje Crne Gore i afirmiše ideja budućeg teritorijalnog ili političkog prekomponovanja države.

Agencija nalazi da ovakav narativ prevazilazi granice istorijske interpretacije i političkog komentara. Crna Gora je, prema svom ustavnom uređenju, nezavisna, suverena, građanska i demokratska država, čiji su teritorijalni integritet, državni simboli, službeni jezik i identitetska prava građana dio važećeg ustavno-pravnog poretka. Emitovanje sadržaja kojim se, u negativnom i diskvalifikujućem kontekstu, osporava savremena crnogorska državnost i sugeriše mogućnost „institucionalnog udruživanja teritorija“, objektivno je podobno da izazove uznemirenje javnosti, produbi društvene podjele i podstakne antagonizaciju građana po osnovu nacionalnog i političkog opredjeljenja.

8. Predmetni sadržaj (kraj druge epizode) završava se porukom: „VRAĆAMO SE PO NAŠE!!! NASTAVIĆE SE... JER TEK SMO POČELI!“

Agencija nalazi da ova završna poruka, posmatrana sama za sebe, može imati višeznačan karakter. Međutim, u kontekstu cjelokupnog sadržaja emisije, a naročito neposredno nakon navoda o „institucionalnom udruživanju teritorija“ i djelovanju „korak po korak, do pravog trenutka“, ona dobija dodatno uznemirujuće značenje.

Poruka „Vraćamo se po naše“ u takvom kontekstu ne predstavlja neutralan autorski zaključak, već se nadovezuje na narativ prema kojem su crnogorska nezavisnost, državni identitet i ustavno uređenje rezultat nelegitimnog odvajanja od šireg nacionalnog, istorijskog ili teritorijalnog prostora.

Agencija naročito cijeni da ovakva poruka, emitovana u okviru televizijskog programa sa zonom pokrivanja na cjelokupnoj teritoriji Crne Gore i dostupnog najširoj javnosti u Crnoj Gori, i to u periodu obilježavanja Dana nezavisnosti Crne Gore, može imati efekat produblivanja međunacionalnih i političkih podjela, kao i podsticanja netrpeljivosti prema građanima koji Crnu Goru doživljavaju kao nezavisnu, građansku i suverenu državu i koji se identifikuju sa crnogorskim nacionalnim i državnim identitetom. Činjenica da je isti sadržaj emitovan u periodu obilježavanja Dana nezavisnosti Crne Gore na više televizijskih programa, uključujući

televizijske programe registrovane u Crnoj Gori i inostranstvu, ukazuje da je emiter doprinio višestruko povećanom doseg i potencijalnom uticaju ovog sadržaja na javnost.

U takvim okolnostima, emitovanje sadržaja kojim se osporava autentičnost crnogorskog identiteta, negira legitimnost savremene crnogorske državnosti, koriste omalovažavajuće kvalifikacije prema građanima koji se sa tim identitetom identifikuju i sugerise mogućnost budućeg teritorijalnog ili političkog prekomponovanja države, objektivno je podobno da produbi postojeće društvene podjele i podstakne netrpeljivost prema dijelu građana Crne Gore.

9. Nijesu od značaja navodi emitera da je predmetni sadržaj nesporn zato što predstavlja samo jedno od mogućih viđenja referendumskog procesa i posljedica obnove nezavisnosti Crne Gore. Pravo na iznošenje različitih političkih i istorijskih interpretacija nesporno uživa zaštitu slobode izražavanja, ali ta zaštita nije apsolutna i ne može se tumačiti na način koji bi isključio primjenu zakonskih zabrana podsticanja netrpeljivosti i diskriminacije.

Agencija je posebno razmotrila navode emitera da je svojim javnim saopštenjem prejudicirala ishod postupka, povrijedila načelo nepristrasnosti i postupala suprotno članu 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Takvi navodi nijesu osnovani. Saopštenje Agencije predstavljalo je informaciju od javnog interesa o aktivnostima koje Agencija preduzima u okviru svojih zakonom propisanih nadležnosti i nije sadržalo konačnu ocjenu odgovornosti emitera niti odluku o postojanju povrede Zakona. Emiteru je omogućeno da se izjasni o svim relevantnim činjenicama i okolnostima prije donošenja odluke, nakon čega su njegovi navodi razmotreni u okviru predmetnog postupka.

Nijesu osnovani ni navodi da je predmetni postupak pokrenut kao posljedica reakcija javnosti ili da predstavlja oblik cenzure. Predmetni sadržaj bio je obuhvaćen redovnim monitoringom programskih sadržaja koji sprovodi nadležni sektor Agencije, a postupak je pokrenut po službenoj dužnosti, u okviru zakonom propisanih nadležnosti Agencije. Obavještanje javnosti o aktivnostima Agencije ne predstavlja ograničavanje slobode izražavanja niti prejudiciranje ishoda postupka, već doprinosi transparentnosti rada regulatora i ostvarivanju prava javnosti da bude informisana o pitanjima od značajnog javnog interesa.

Agencija je cijnila i navode emitera da će nastaviti da štiti pravo javnosti na informisanje i slobodu izražavanja, pri čemu ukazuje da predmet ovog postupka nije bilo osporavanje prava emitera da obrađuje teme od javnog interesa niti da kritički preispituje istorijske događaje i političke procese, već ocjena usklađenosti konkretnog emitovanog sadržaja sa standardima propisanim Zakonom o audiovizuelnim medijskim uslugama i podzakonskim aktima Agencije.

10. Na osnovu navedenog, a imajući u vidu da je, saglasno tački 7.2 Izdatog odobrenja za emitovanje, emiter odgovoran za sve objavljene sadržaje, Agencija je posebno cijnila da li su u konkretnom slučaju ostvarena obilježja povrede člana 15 stav 2 Zakona.
11. Članom 15 stav 2 Zakona propisano je da se AVM uslugom ne smije podsticati nasilje, mržnja, netrpeljivost ili diskriminacija po osnovu, između ostalog, etničke pripadnosti, veze sa nekim narodom ili nacionalnom zajednicom, jezika, vjere i drugih stvarnih ili pretpostavljenih ličnih svojstava.

Imajući u vidu navode sadržane u naprijed navedenim tačkama 5 do 10 obrazloženja ovog rješenja, Agencija nalazi da sporni sadržaj ne predstavlja puko iznošenje političkih stavova ili istorijskih interpretacija, već je do minantno koncipiran na način kojim se osporava autentičnost crnogorskog nacionalnog identiteta, delegitimiše pravo građana da se nacionalno izjašnjavaju kao Crnogorci i savremena crnogorska državnost prikazuje kao rezultat „izdaje“, „separatizma“ i djelovanja protiv sopstvenog nacionalnog bića.

Kroz više segmenata emisije afirmiše se teza da su Crnogorci zapravo Srbi koji su pod političkim ili ideološkim uticajem napustili sopstveni identitet, dok se korišćenjem izraza

„takozvana crnogorska nacija“ i tvrdnjama da su se pojedinci „vratili u Srbe“ postojanje crnogorske nacionalne zajednice predstavlja kao neautentično i privremeno.

Agencija posebno cijeni da se radi o unaprijed pripremljenom dokumentarnom programu, a ne o pojedinačnim izjavama izrečenim u okviru otvorene debate. Posmatran kao cjelina, sadržaj promoviše jedinstven narativ prema kojem je crnogorski nacionalni identitet vještački, politički konstruisan i nastao na izdaji sopstvene istorije, dok se pripadnici te zajednice prikazuju kao lica koja su se odrekla svog stvarnog identiteta.

Dodatnu težinu navedenom daju završni navodi o „institucionalnom udruživanju teritorija tamo gdje žive oni koji svoju budućnost vide zajedno, a ne izdvojeno“, djelovanju „korak po korak, do pravog trenutka“, kao i završna poruka „VRAĆAMO SE PO NAŠE!!! NASTAVIĆE SE... JER TEK SMO POČELI!“, koji se, u kontekstu cjelokupnog sadržaja emisije, nadovezuju na prethodno iznesene tvrdnje o nelegitimnosti savremene crnogorske državnosti i identiteta.

Agencija nalazi da takvo predstavljanje jedne nacionalne zajednice objektivno podstiče netrpeljivost, omalovažavanje i diskriminatoran odnos prema građanima koji se nacionalno izjašnjavaju kao Crnogorci, odnosno prema građanima koji prihvataju i podržavaju savremeni crnogorski identitet i državnost.

Stoga, Agencija nalazi da je emiter emitovanjem prednje analiziranog sadržaja postupio suprotno članu 15 stav 2 Zakona.

12. Agencija je posebno cijnila i izvršila zasebnu analizu programskog sadržaja sa aspekta usklađenosti sa članom 23 stav 1 Zakona, kojim je propisano da je emiter dužan da poštuje privatnost i dostojanstvo građana i štiti integritet maloljetnika.

U tom kontekstu, nezavisno od zaštite drugog pravnog dobra (zabrane podsticanja netrpeljivosti i diskriminacije, propisane članom 15 Zakona) Agencija je utvrdila da pojedini djelovi sadržaja predstavljaju zasebnu povredu drugog pravnog dobra – povredu dostojanstva građana, koja je predviđena članom 23 stav 1 Zakona.

Navedena povreda posebno je ispoljena u dijelu emisije gdje se navodi da „*dok su hrabri Cetinjani ginuli širom prostora nekadašnje Jugoslavije boreći se za slobodu, njihove porodice na Cetinju čuvali su italijanski vojnici. Te je nakon drugog svjetskog rata najveća demografska eksplozija zapravo zabeležena na Cetinju*“, nakon čega slijedi komentar „*cinici bi to nazvali ljepota poroka*“.

Na opisani način stanovnici Cetinja kolektivno se povezuju sa kolaboracijom tokom Drugog svjetskog rata, dok se komentarima na vrlo odrediv, podrugljiv i omalovažavajući način govori o njihovom moralnom integritetu.

Takvo generalizujuće i degradirajuće predstavljanje građana jednog grada predstavlja oblik povrede njihovog dostojanstva.

Sporni navodi ne predstavljaju kritiku političkih ideja ili istorijskih procesa, već vrijeđaju dostojanstvo konkretne zajednice građana, pripisujući joj negativne moralne karakteristike na osnovu pripadnosti gradu i identitetskoj zajednici.

Pravo na dostojanstvo podrazumijeva obavezu emitera da programske sadržaje oblikuje na način kojim se ne vrijeđa ljudsko dostojanstvo pojedinaca i društvenih grupa, naročito kada se radi o pitanjima identiteta, nacionalne pripadnosti i društvenog položaja građana.

Agencija nalazi da predmetni sadržaj nije ostao u okvirima kritičkog političkog komentara i autorske slobode izražavanja, već je kroz niz omalovažavajućih konstrukcija i diskvalifikujućih poruka vrijeđao dostojanstvo dijela građana Crne Gore.

Agencija je pri ocjeni sadržaja imala u vidu da sloboda izražavanja obuhvata i pravo na iznošenje stavova koji mogu biti kritični, provokativni ili uznemirujući. Međutim, ta sloboda nije neograničena i ne može služiti kao osnov za javno omalovažavanje određenih grupa građana.

Za ukazati je i da je Evropski sud za ljudska prava u predmetu *Vejdeland i drugi protiv Švedske* (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109046>) i „*Lilliendahl protiv Islanda*“ (<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-203199%22%5D%7D>) utvrdio da sloboda izražavanja iz člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima ne štiti izražavanje koje sadrži uvredljive i diskriminatorne tvrdnje usmjerene prema određenoj društvenoj grupi, te da su ograničenja takvog izražavanja opravdana kada su neophodna u demokratskom društvu radi zaštite dostojanstva i prava drugih.

Uzimajući u obzir sve relevantne okolnosti konkretnog slučaja, Agencija nalazi da emiter nije obezbijedio odgovarajući profesionalni i uređivački okvir prilikom obrade teme od izuzetne društvene osjetljivosti, niti je uspostavio pravičnu ravnotežu između prava na slobodu izražavanja i zaštite prava građana..

Takođe, nijesu osnovani ni navodi emitera da je predmetni sadržaj izuzet od primjene programskih standarda samo zato što je emitovan u formi dokumentarnog i autorskog djela. Naime, činjenica da se radi o dokumentarnom programu ne oslobađa emitera obaveze poštovanja standarda propisanih Zakonom i Pravilnikom, niti isključuje odgovornost za sadržaj koji je emitovan.

Polazeći od navedenog Agencija nalazi da je emitovanjem opisanog dijela predmetnog sadržaja, emiter povrijedio obavezu poštovanja dostojanstva građana iz člana 23 stav 1 Zakona.

Nakon sprovedenog postupka i ocjene svih relevantnih činjenica i okolnosti, može se zaključiti da je neophodno i opravdano emiteru, zbog kršenja člana 15 stav 2 Zakona, izreći upravno-nadzornu mjeru novčane kazne, a zbog kršenja člana 23 stav 1 Zakona izreći upravno-nadzornu mjeru upozorenja.

Pri tome, Agencija posebno ima u vidu da se odredbom člana 15 stav 2 Zakona i odredbom člana 23 stav 1 Zakona u konkretnom slučaju štite različita pravna dobra.

Naime, povredom člana 15 stav 2 Zakona podstiče se diskriminacija prema pripadnicima crnogorske nacionalne zajednice, dok se povredom člana 23 stav 1 Zakona vrijeđa dostojanstva građana kroz omalovažavajuće, podrugljive i degradirajuće prikaze pojedinih društvenih grupa i lokalnih zajednica. Posebno je analizirano da li izrečene mjere, kao ograničenje slobode izražavanja, imaju zakonski osnov, legitiman cilj i da li su neophodne u demokratskom društvu.

U odnosu na prvi uslov, Agencija je utvrdila da postoji jasan zakonski osnov za ograničenje slobode izražavanja koji je sadržan u članu 15 stav 2 Zakona u slučajevima emitovanja sadržaja kojima se podstiču netrpeljivost ili diskriminacija po osnovu pripadnosti određenoj nacionalnoj zajednici, odnosno u članu 23 stav 1 Zakona u slučajevima emitovanja sadržaja kojima se krši pravo na dostojanstvo građana.

Takođe, odredbom člana 182 Zakona propisano je pravo Agencije da izrekne upozorenje kao upravno nadzornu mjeru, dok je članom 183 Zakona utvrđeno pravo Agencije da izrekne novčanu kaznu emiteru koji, i pored prethodno izrečene upravno-nadzorne mjere, ponovo prekrši istu obavezu utvrđenu Zakonom, aktom Agencije ili izdatim odobrenjem, u roku kraćem od šest mjeseci.

Agencija nalazi da sprečavanje podsticanja netrpeljivosti i diskriminacije prema pripadnicima određene nacionalne zajednice, zaštita dostojanstva građana kao jednog od neotuđivih i apsolutnih ljudskih prava, društvena kohezija i očuvanje ustavnog poretka Crne Gore, predstavljaju legitiman cilj u demokratskom društvu.

Prilikom ocjene da li su izrečene mjere neophodne u demokratskom društvu, Agencija je imala u vidu značaj prava na slobodu izražavanja i uređivačku autonomiju medija, ali i činjenicu da ta sloboda nije apsolutna i da podrazumijeva odgovornost za emitovani sadržaj.

Sloboda izražavanja ne može obuhvatati pravo na emitovanje sadržaja kojima se sistematski negira identitet jedne nacionalne zajednice, podstiče netrpeljivost i sugerise potreba budućeg političkog ili teritorijalnog prekomponovanja postojeće države, odnosno sadržaj kojim se na maliciozan i omalovažavajući način govori o moralnom integritetu određene grupe ljudi.

Imajući u vidu prirodu i sadržinu emitovanog sadržaja, način obrade teme, izostanak adekvatne uređivačke distance, činjenicu da se radi o unaprijed pripremljenom dokumentarnom programu, kao i okolnost da je sadržaj emitovan u periodu obilježavanja Dana nezavisnosti Crne Gore, Agencija nalazi da su izrečene mjere srazmjerne legitimnom cilju koji se njime želi postići i neophodne radi zaštite prava drugih i javnog interesa u demokratskom društvu.

Agencija posebno ukazuje da su u konkretnom slučaju utvrđene dvije samostalne povrede Zakona, i to povreda člana 15 stav 2 Zakona, koja se odnosi na zabranu podsticanja diskriminacije po osnovu nacionalne i etničke pripadnosti i povreda člana 23 stav 1 Zakona, koja se odnosi na poštovanje dostojanstva građana.

Imajući u vidu da navedene odredbe štite različita pravna dobra i propisuju samostalne obaveze emitera, Agencija je za svaku utvrđenu povredu izvršila zasebnu ocjenu okolnosti od značaja za izbor odgovarajuće upravno-nadzorne mjere u skladu sa Zakonom.

Prilikom izbora upravno-nadzorne mjere zbog kršenja člana 15 stav 2 Zakona, Agencija je posebno cijenila težinu povrede, imajući u vidu da se radi o zaštiti od podsticanja netrpeljivosti i diskriminacije po osnovu nacionalne pripadnosti, što predstavlja jedno od temeljnih zaštićenih dobara u demokratskom društvu. Predmetni programski sadržaj nije obuhvatao pojedinačnu spornu izjavu, već cjelovit dokumentarni program izgrađen oko jedinstvenog narativa kojim se osporava autentičnost crnogorskog identiteta i državnosti.

Kada je riječ o obimu povrede, Agencija je imala u vidu da je predmetni sadržaj emitovan u programu dostupnom širokom krugu gledalaca na teritoriji Crne Gore.

Kao posebno otežavajuću okolnost Agencija je cijenila činjenicu da je sadržaj emitovan u vrijeme obilježavanja Dana nezavisnosti Crne Gore i dvadesete godišnjice obnove njene nezavisnosti, datuma koji imaju poseban istorijski, državni i simbolički značaj za značajan dio građana Crne Gore. Emitovanje predmetnog sadržaja upravo u takvim okolnostima objektivno povećava njegov potencijal da produbi postojeće društvene podjele, podstakne netrpeljivost i proizvede štetne posljedice po društvenu koheziju i međunacionalne odnose.

Dodatno, činjenica da je identičan programski sadržaj istovremeno emitovan u programima više emitera, uključujući i emitere registrovane van Crne Gore, značajno je povećala njegov doseg, dostupnost i potencijalni uticaj na javnost.

Agencija je imala u vidu i način izvršenja povrede, odnosno činjenicu da sporni navodi nijesu izneseni spontano od strane pojedinačnih gostiju u okviru otvorene debate, već predstavljaju sastavni dio unaprijed pripremljenog dokumentarnog programa sa unaprijed koncipiranom uređivačkom strukturom.

Prilikom odmjeravanja kazne Agencija je cijenila i da predmetni sadržaj nije nastao kao posljedica slučajne ili izolovane uredničke greške, već kao rezultat svjesno oblikovanog uređivačkog pristupa, što proizlazi iz načina pripreme sadržaja, izbora sagovornika, strukture programa, kao i završnih poruka o „institucionalnom udruživanju teritorija“, djelovanju „korak po korak“ i poruke „VRAĆAMO SE PO NAŠE!!! NASTAVIĆE SE... JER TEK SMO POČELI!“.

Kao posebno otežavajuću okolnost Agencija je cijenila činjenicu da su emiteru u prethodnom periodu već izricane upravno-nadzorne mjere zbog kršenja člana 15 stav 2 Zakona o audiovizuelnim medijskim uslugama.

Emiteru je zbog emitovanja sadržaja kojima se podstiče netrpeljivost ili diskriminacija rješenjem broj UP I 04-043/25-273/7' od 01.12.2025. godine izrečena mjera upozorenja, dok su mu rješenjima broj UP I 04-043/25-299/6 od 24.12.2025. godine i UP I 04-043/26-1/6 od 06.02.2026. godine izrečene novčane kazne zbog povrede iste zakonske obaveze.

Naime, navedene činjenice ukazuju da prethodno izrečene mjere nijesu ostvarile svoju preventivnu svrhu u mjeri koja bi obezbijedila puno poštovanje zabrane podsticanja netrpeljivosti i diskriminacije, zbog čega je Agencija ovu okolnost cijenila kao posebno otežavajuću prilikom odmjeravanja visine novčane kazne.

Prilikom određivanja iznosa novčane kazne, direktorica Agencija je imala u vidu da je članom 183 stav 2 Zakona propisano da Agencija može izreći novčanu kaznu u iznosu od 500 EUR do 10.000 EUR, kao i sljedeće okolnosti:

- težinu i obim povrede i pitanje eventualne namjere kršenja propisa: emiter je u posljednjih 12 mjeseci, i nakon prethodno izrečenih upravno-nadzornih mjera (uključujući upozorenje i dvije novčane kazne), ponovo omogućio emitovanje sadržaja kojim se podstiče diskriminacija, što predstavlja ponavljanje zabranjenog postupanja;
- finansijsko stanje emitera: izricanjem novčane kazne u iznosu od 10.000,00 EUR ne ugrožava se finansijska stabilnost emitera niti kontinuitet njegovog poslovanja;
- ranije izrečene upravno-nadzorne mjere: emiteru je u prethodnom periodu izrečeno upozorenje zbog kršenja iste zakonske obaveze u roku kraćem od šest mjeseci;
- postupanje emitera nakon ranijih mjera: emiter, i pored izrečenih upravno-nadzornih mjera, nije preduzeo adekvatne organizacione i uređivačke mjere radi otklanjanja nepravilnosti i sprječavanja ponavljanja diskriminatornog sadržaja, te se povreda ponovila u sličnim okolnostima.

Agencija nalazi i da je novčana kazna, izrečena zbog kršenja člana 15 stav 2 Zakona, neophodna i srazmjerna težini utvrđene povrede, imajući u vidu da sadržaj, posmatran u cjelini, prevazilazi granice dozvoljene uređivačke slobode i objektivno može doprinijeti podsticanju netrpeljivosti i diskriminacije po osnovu nacionalne pripadnosti. Blaže mjere kako je to i prethodno navedeno ne bi bile dovoljne da obezbijede ostvarenje svrhe upravno-nadzorne intervencije niti da djeluju preventivno.

Imajući u vidu navedeno, a naročito težinu i obim povrede, činjenicu da je sadržaj objektivno podoban da podstakne netrpeljivost prema dijelu građana Crne Gore, okolnost da je emitovan u vrijeme obilježavanja Dana nezavisnosti Crne Gore, kao i da je završnim porukama sugerisano buduće djelovanje, Agencija nalazi da je izricanje novčane kazne u iznosu od 10.000 EUR nužno, srazmjerno i opravdano radi ostvarivanja svrhe upravno-nadzorne mjere, zaštite javnog interesa i sprečavanja budućih sličnih povreda.

Agencija dalje nalazi da će se svrha zaštite prava i interesa zaštićenih članom 23 stav 1 Zakona djelotvorno ostvariti izricanjem upozorenja kao blaže upravno-nadzorne mjere, te da u konkretnom slučaju nije neophodno pribjegavati strožem obliku upravno-nadzorne mjere.

Agencija je stava i da je navedena mjera srazmjerna utvrđenoj povredi i usmjerena na otklanjanje posljedica, kao i da će isla ostvariti svoju preventivnu svrhu.

Prednje naročito kod činjenice da emiteru u prethodnom periodu po navedenom osnovu nije izricana upravno-nadzorna mjera.

Na osnovu navedenog, a imajući u vidu da je, saglasno tački 7.2. izdatog Odobrenja za emitovanje, emiter odgovoran za sve objavljene sadržaje, Agencija nalazi da je emitovanjem predmetnog programskog sadržaja došlo do kršenja člana 15 stav 2 i člana 11 st. 1 i 2 Pravilnika, kao i člana 23 stav 1 Zakona.

Nakon sprovedenog postupka i ocjene svih relevantnih činjenica i okolnosti, direktorica Agencije je, saglasno čl. 180, 181, 182, 183 i 185 Zakona, donijela odluku kojom se emiteru izriču upravno-nadzorne mjere iz tačaka 1 i 3 dispozitiva ovog Rješenja i nalaže usaglašavanje emitovanja programskih sadržaja u okviru programa „Adria TV” sa standardima definisanim Zakonom, podzakonskim aktima Agencije i izdatim Odobrenjem za emitovanje.

Pitanje izvršnosti donesenog Rješenja cijeni se, prema članu 144 Zakona o upravnom postupku, koji jasno definiše kada Rješenje postaje izvršno. Dakle, iako je pravni osnov za izricanje mjere sadržan u posebnom zakonu (lex specialis), postupanje povodom izvršenja vezuje se za opšti procesni zakon, odnosno Zakon o upravnom postupku (lex generalis).

U skladu sa naprijed navedenim, emiteru je naloženo da izrečenu novčanu kaznu plati u roku od osam dana od dana kada ovo Rješenje postane izvršno u smislu stava 2 člana 144 Zakona o upravnom postupku, kojim je propisano da prvostepeno rješenje postaje izvršno, između ostalog:

- istekom roka za žalbu, ako žalba nije izjavljena;
- danom odricanja stranke od prava na žalbu;
- dostavljanjem stranci rješenja kojim se žalba odbija.

Agencija zaključuje da su izrečene mjere, svaka u okviru svog pravnog osnova i svrhe, srazmjerne utvrđenim povredama i neophodne radi zaštite javnog interesa, prava drugih i očuvanja standarda u demokratskom društvu.

Zakon o upravnom postupku, član 144 stav 3, propisuje da drugostepeno rješenje kojim je izmijenjeno prvostepeno rješenje postaje izvršno dostavljanjem stranci tog rješenja.

Kako je predmetnim Rješenjem određen rok od 8 (osam) dana za izvršenje Rješenja, odnosno rok počinje da teče od dana kada Rješenje, u smislu st. 2 i 3 člana 144 Zakona o upravnom postupku, postane izvršno.

Emiteru je naloženo i da, u skladu sa čl. 181 stav 3 Zakona, informaciju o izrečenim mjerama objavi u svom programu, kao i da u pisanoj formi obavijesti Agenciju o načinu (datum i vrijeme) objavljivanja informacije o izrečenoj mjeri.

Ovo rješenje stupa na snagu danom donošenja.

UPUTSTVO O PRAVNOM SREDSTVU

Protiv ovog rješenja može se podnijeti žalba Savjetu Agencije za audiovizuelne medijske usluge u roku od 15 dana od dana njegovog dostavljanja.

Dostavljeno:

- Privrednom društvu „Adria TV“ d.o.o.
- Savjet Agencije za audiovizuelne medijske usluge
- Sektor za nadzor
- Sektor za pravne i ekonomske poslove
- Sektor za opšte i međunarodne poslove
- Sektor za informacione-komunikacione tehnologije

Pripremila: Zorica Popović

Odobrila: Jadranka Vojvodić

